وەرگێڕانی فەلسەفی و فەلسەفەی وەرگێڕان – بابەتێکی ستراتیژی.. لە ئەرەبیەوە: یاسین لەتیف

نووسینی: د . زهير خويلدي

پێشەکی

"وەرگێڕان بریتییە لە ڕووداوگەلێک کە کارگێری هاوشێوەی هەیە بە ئامرازی جیاواز" (پێڕ فالێری)

وەرگێڕانی فەلسەفی بوارێکی ئاڵنگاز لەوە تێدەپەڕێت کە تەنها گواستنەوەی دەقی فەلسەفی بێت لە زمانێکەوە بە زمانێکی تر ، هاوکات پێویستی بە تێگەیشتنێکی قوول هەیە لە کۆنتێکستی ڕوونبێژی و زمانەوانی چەمکەکان کە بیرکەرەکە فەلسەفییەکان دروست دەکەن . بەڵام فەلسەفەی وەرگێڕان بریتییەلە ڕێنگەدانەوەی تیۆری لەسەر سروشتی وەرگێڕان و ئامانجەکانی و ئاڵنگارییەکانی، لەگەڵ گرنگیدان بە چۆنێتی کاریگەری زمان لەسەر بەرهەمهێنان و گواستنەوەی زانین. ئامانجی ئەم توێژینەوەیە ئەوەیە کە شیکارییەکی قوواڵی وەرگێڕانی فەلسەفی و فەلسەفەی وەرگێڕان پێشکەش دەکات لە ڕێگەی ڕوانگەیەکی ستراتیژییەوە کە لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوە لە ئاڵنگاری زانستی و زمانەوانی و ڕوونبێژی ، لە هەمان کاتدا پێشنیاری ستراتیژییەکان دەکات بۆ ماملەکردن لەگەڵ ئەم ئاڵنگاریانە.بابەتەکە لە ڕێگەی چوار تەوەری سەرەکییەوە باس دەکرێت : (١) پێناسەی وەرگێڕانی فەلسەفی و فەلسەفەی وەرگێڕان، (٢) ئاڵنگاری زانستی و زمانەوانی، (٣) کۆنتێکستی ڕوونبێژی و مێژوویی، و (٤) ستراتیژییەکانی وەرگێڕانی فەلسەفی ،چۆن وەرگێڕانی فەلسەفی سود لە فەلسەفەی وەرگێڕان وەر دەگرێت ؟ .

(پێناسەی وەرگێڕانی فەلسەفی و فەلسەفەی وەرگێڕان)

وەرگێڕەی فەلسەفی دەبێت ڕووبەڕووی ئەو سەختی و دژواریانە بێتەوە کە بە بە شێواندن چەمکی دەقی ڕوونبگەیەنێت ، لە هەمان کاتدا هەوڵی خەی بخاتە گەڕ بە پاراستنی دڵسۆزەندی چەمک و جۆوازیە وردەکان ."

(وەرگێڕانی فەلسەفی)
وەرگێڕانی فەلسەفی بریتییە لە پرسەی گواستنەوەی دەق فەلسەفیەکان لە زمانێکی سەرچاوەوە بۆ زمانێکی ئامانج، لە هەمان کاتدا پاراستنی وردبینی چەمک و بەستێنی فیکری دەقی ڕەسەن. وەرگێڕانی فەلسەفی جیاوازە لە وەرگێڕانی ئەدەبی یان تەکنیکی بەهۆی سروشتی ئەبستراکتی دەق فەلسەفیەکان کە هەندێک جار بە مەبەست ناڕوون و تەمومژاوین و پشت بە چەمکە ڕەشنبیری و زمانەوانیە تایبەتەکان دەبەستن. بۆ نموونە وەرگێڕانی زاراوەی وەک دازاین " Dazein" لە هایدگێردا یان (emeepist) لە ئێرستەدا پێویستی بە تێگەیشتنێکی قوول هەیە لە چوارچێوەی فەلسەفی و زمانەوانیدا .

(فەلسەفەی وەرگێڕان)
فەلسەفەی وەرگێڕان بریتییەلە ڕەنگدانەوەی ڕەخنەگرانە لەسەر سروشت و ئامانج و سنووردارییونی وەرگێڕان. ئەم فەلسەفەیە پرسیارگەلێک لەخۆدەگرێت سەبارەت بە ئێگەری گواستنەوەی ماناکان لە سەرانسەری زمانەکاندا،هەروها کاریگەریی زمان لەسەر بیرکردنەوە و پێوەندی وەرگێڕان بە ناسنامەی ڕەشنبیرییەوە. فیلۆسوفانی وەک والتەر بنیامین،لە وتارەکەیدا بەتایبەتی"ئەرکی وەرگێڕ" (۱۹۲۳) و جاک دێریدا، لەبەرهەمەکانیدا سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەگەری، تەڤانینەکی قوڵیان پشکش کردووە سەبارەت بە وەرگێڕان وەک پرسەیەکی داهێنەرانە و کەشدار . بنیامین پێی وایە وەرگێڕان ئامانجی دووبارە بەرهەمهێنانەوەی دەقی ڕەسەن نییە بە شێوەیەکی یەکسان، بەڵکو زیاتر دروستکردنی "ژیانێکی نوێ" یە بە دەقەکە بە زمانێکی دیکە. لە کاتێکدا ژاک دریدا سەرنج دەخاتە سەر مەحاڵبوونی وەرگێڕانی تەواو بەهۆی فرەیی سروشتیی ماناکان لە زماندا.

(ئاڵنگاری زانست و زمانەوانی لە وەرگێڕانی فەلسەفیدا)
(ئاڵانگاری زانستی)
ئاڵنگاری ئیپیستەمۆلۆژی پێوەستە بە سروشتی زانستی فەلسەفی و چۆنیەتی گواستنەوەی لە سەرانسەری زمانەکاندا. زۆرجار دەق فەلسەفیەکان لەو چەمکانە تێر دەبن کە پشت بە چوارچێوەیەکی تایبەتی زانستی دیاریکراو دەبەستن بە نموونە: فرە مانا: زاراوەی وەک "Being" لە فەلسەفەی ڕەژئاوادا یان " Tao " لە فەلسەفەی چینیدا چەندین مانای هەڵدەگرن کە ناتوانرێت لە زمانێکی تردا بە یەک وشە کورت بکرێتەوە.
ئاڵنگاری ئیپیستەمۆلۆژی: دەقی فەلسەفی لە چوارچێوەی زانستی

تایبەتدا دەنووسرێت. (وەک ئایدیالیزمی ئەڵمانی یان بوونگەرایی.) وەرگرتن پەیوستی بە تێگەیشتن هەیە لەم کۆنتێکستە بە ئاوڕی بە وردی ماناکەی بگەیەنێت.

(ئاژەنگاریکانی زمانەوانی)

زمان ئامرازێکی فەلسەفییە، بەڵام هەر گۆڕانکارییەک لە زماندا کاریگەری لەسەر مانا دەبێت. لە نێو تەحەدای زمانەوانیدا: "نایەکسانی زمانیی"هەمیشە وشەی هاوتای ورد لە نێوان زمانەکاندا نییە. بە نموونە وەرگێڕانی زاراوەی " Geist " (ڕۆح/عەقڵ) لە فەلسەفەی هیگڵدا بە زمانی عەرەبی پەیوستی بە هەڵبژاردن هەیە لە نێوان "ڕۆح" یان "عەقڵ"دا، کە ڕەنگە هەردووکیان واتایەکی جیاوازیان هەبێت . (بە زمانی کوردیش هەروایە ، و. ک) .

پێکهاتەی ڕەزمانی: جیاوازی لە ڕەزمانی زمان لە نێوان زمانی سەرچاوە و زمانی ئامانج ، ڕەنگە کاریگەری لەسەر دەربڕینی بیرکەکان هەبێت. بە نموونە زمانی عەرەبی مەیلی بەرەو پێکهاتەی مێتافۆریک هەیە، لە کاتێکدا ڕەنگە ئینگلیزی ڕاستەوخۆتر بێت.

هەژووگرایی زمانەوانی: زەرجار زاراوە فەلسەفییەکان مانای خۆیان لە هەژووی زمانەوە وەردەگرن. بە نموونە وەرگێڕانی دەقەکانی ئەفلاتون پەیوستی بە تێگەیشتن لە زمانی یۆنانی کۆن وکۆنتێکستی ڕەشنبیریەکەی هەیە.

(زەمینەی ڕەشنبیری و هەژووییەکان لە وەرگێڕانی فەلسەفیدا)

(پانتای ڕەشنبیری)

وەرگێڕانی فەلسەفی تەنیا گواستنەوەی وشەکان نییە، بەڵکو گواستنەوەی ئەو ڕەشنبیرەشە کە دەقەکەی بەرهەمهێناوە. بە نموونە: وەرگێڕانی دەقەکانی ئیبن ڕوشد لە سەدەکانی ناوەڕاستدا بە زمانی لاتینی تەنها گواستنەوەی زمانەوانی نەبووە، بەڵکو پرسەی کارلێکی ڕەشنبیری بووە لە نێوان فەلسەفەی ئیسلامی ومەسیحیدا. وەرگێڕانی فەلسەفەی چینی (وەک کۆنفۆشیزم) بە زمانە ڕۆژئاواییەکان زەرجار ڕووبەڕووی کۆشە دەبێتەوە بەهۆی جیاوازی بەها کولتووریەکانەوە، وەک جەختکردنەوە لەسەر بەکەمەگرایی بەرامبەر بە تاکگرایی.

(چوارچێوەی هەژووی)

ڕەزەرجار دەقە فەلسەفییەکان پەیوەستن بە قۆناغی هەژووی دیاریکراوەوە. بە نموونە: وەرگێڕانی دەقەکانی کانت لە سەدەی بیست و یەکەمدا پەیوستی بە تێگەیشتن هەیە لە چوارچێوەی هەژووی ئایدیالیزمی ئەڵمانیا لە سەدەی هەژدەهەمدا . گۆڕانکاری لە مانادا ، بە تێپەڕبوونی کات وەرگێڕانی وشەیی دکرێت چەواشەکارانە بێت.

بە نموونە وشەی "عیلم" لە زمانی عەرەبی کەندا بە شێوەیەکی گشتی ئاماژەیە بە زانین ، لە کاتێکدا ئەمە هەگیری واتاگەلێکە پێوەستە بە زانستی مەدرنەوە .

(کاریگەری ئایۆگە)
وەرگێرانی فەلسەفی پرسیەکی یەکلایەنە نییە، بەکو کاریگەری دەنوێنێت لەسەر هەردوو زمانی سەرچاوە و ئامانج . بە نموونە وەرگێرانی فەلسەفی یەنانی بە زمانی عەرەبی لە سەردەمی عەباسیدا کاریگەری لەسەر پەرەسەندنی زمانی عەرەبی هەبوو، بەو پێیەی زاراوەی نوێی وەک "جەوهەر" و " پانتایی" دەرکەوتن بە گێیاندنی چەمکەکانی ئەرستە .

(ستراتیژیەکانی وەرگێرانی فەلسەفی)
بە زاڵبوون بەسەر ئەو ئاڵنگاریانەی سەرەوە، وەرگێرەکان دەتوانن ستراتیژی تایبەت بگرنەبەر بە دەنیابوون لە وەرگێرانی ورد و کاریگەرانەی دەقە فەلسەفیەکان. ئەم ستراتیژیانە بریتین لە:-

(ستراتیژی کۆنتەکست)
تێگەیشتن لە چوارچێوەی فەلسەفی: وەرگێڕ دەبێت چوارچێوەی فەلسەفی دەقەکە بخوێنێتەوە. بە نموونە وەرگێرانی دەقەکانی نیتچە پێویستی بە تێگەیشتن لە چوارچێوەی بوونگەرایی و ڕەخنەیی مەدەرنیتە هەیە.
تێبینی: زیادکردنی تێبینی ژێرەوە یان پێشەکی بە ئاوەی چەمک و چوارچێوەی ڕەشنبیری دەقی ڕەسەن ڕوون بکاتەوە .

(ستراتیژی زمانەوانی)
هەشتنەوەی زاراوە ڕەسەنەکان: لە هەندێک حاڵەتدا ڕەنگە باشتر بێت کە زاراوە ڕەسەنەکان لەگەڵ ڕوونکردنەوەی ماناکانیاندا بهێڵرێتەوە. (وەک وەرگێرانی " logos" وەک خۆی لەگەڵ کەمێنتێکی ڕوونکردنەوە.)
گونجاندنی زمان: گونجاندنی دەق لەگەڵ زمانی ئامانج و لە هەمان کاتدا پاراستنی مانا.

(ستراتیژی ڕەشنبیری)
نەوەندگیری ڕەشنبیری: وەرگێڕ وەک نوێنەرگیریەکی ڕەشنبیری کاردەکات، هەوڵدەدات بە گواستنەوەی بەها و گریمانە ڕەشنبیریەکان کە پێوەستن بە دەقەکەوە . بە نموونە وەرگێرانی دەقەکانی بودا بە زمانی عەرەبی پێویستی بە ڕەچاوکردنی جیاوازیی نێوان بەهاکانی ڕەژهەنات و ئیسلامی هەیە. دیالێک لەگەڵ خوێنەران: خستنەڕووی دەق

بە شێوەیەک کە خوێندنەوەی بۆ ئامانج گیراو هەست بکات بەشێکە لە دیالێکی فەلسەفی،لە ڕێگەی بەکارهێنانی زمانی ئاشنا یان ئاموونانەی کە پێوەندیدارن .

(ستراتیژی داهێنەرانە)
دووبارە دروستکردنەوە: وەک بنیامین پێشنیاری کردووە، وەرگێڕان دەتوانێت پرسیەکی داهێنەرانە بێت کە ئامانجی هێنانەدی دۆخێکە لە چوارچێوەیەکی نوێدا، نەک هاوتەدان بە یەکسانیی وشەیی. هاوشادنەوە و لێکدانەوە: وەرگێڕ بە ئیلهام موەرگردن لە جاک دریدا، دەتوانێت ڕێبازێکی هاوشاندنەوە بگرێتەبەر کە تیشک دەخاتە سەر فرەیی ماناکان و ڕێگە بە دۆخێک دەدات کە ناوونیی و تەمومژاوی فەلسەفی خۆی بپارێزێت .

(ستراتیژی تێکنەڵژیا)
بەکارهێنانی ئامرازە دیجیتاڵییەکان ، سود وەرگردن لە پێگەی داتاکانی زمانەوانی و فەلسەفیەکان بە تێگەیشتن لە زاراوەکان و مێژووەکانیان . هاوکاری نێوان پسپۆرەکان : یانی کارکردن لەگەڵ فەیلەسوف و زمانزان و مێژوونووسان بە دڵنیابوون لە وردی وەرگێڕانەکان .

(ڕێخنە)
ڕەخنەیی زمانەوانی: هێندێک دەڵێن وەرگێڕانی فەلسەفی ڕێنگە ببێتە هۆی ڕێزگرایی ئیپیستمەلۆژی، کە ماناکان بە شێوەیەکی یەکجیی لە نێوان زمانەکاندا دەگەڕێن.
ڕەدەستدانی ڕەسەنایەتی: هێندێک ڕەخنە لە وەرگێڕانی فەلسەفی دەگرن، دەڵێن ڕێنگە بەشێک لە قووڵایی دەقی ڕەسەن یان تایبەتمەندی ڕەشنبیری لەدەست بدات. ئاڵنگاری ئەخلاقی: وەرگێڕ لەوانەیە هووبەووی تەماتی لایەنگری ببێتەوە ئەگەر هێندێک لێکدانەوە بەسەر ئەوانی تردا هەبژێرێت .

(کاریگەری)
وەرگێڕانی فەلسەفی بەشداری کرد لە دروستکردنی پردی نێوان ڕەشنبیرەکان، وەک گواستنەوەی فەلسەفەی یۆنانی بۆ جیهانی عەرەبی-ئیسلامی، کە دواتر کاریگەری لەسەر بیری ئەوروپای ڕێژاوا هەبوو. فەلسەفەی وەرگێڕان ئیلهامبەخش بووە بۆ وەرگێڕانی ڕۆمانتی نوێ و تۆژینەوەی ڕەشنبیری دوای کۆلۆنیالیزم ، هەروەها وەرگێڕان بووەتە ئامرازێک بۆ تێگەیشتن لە شوناس و جیاوازی .

(ئەنجام)
«وەرگێڕانکان ئاسۆی مرۆڤ وجیهانی فرەوان کرد ، لە هەمان کاتدا یارمەتیدەر بوو بۆ تێگەیشتن لە گۆڕانی دوور .»
وەرگێڕانی فەلسەفی و فەلسەفەی وەرگێڕان نوێنەرایەتی دوو بواری سەرەکیوتوو دەکەن کە پێویستیان بە هێزکی ستراتیژی هەیە کە ئاستێنگە زانستی و زمانەوانی و هۆشبیریەکان لەبەرچاو بگرێت. بە گرتنەبەری ستراتیژیەکانی کۆنتەکست و زمانەوانی و هۆشبیری، هاوکات پشتبەستن بە ستراتیژیەکانی کۆنتەکست، زمانەوانی، هۆشبیرری و داهێنان، وەرگێڕان دەتوانن بەسەر ئەم ئاڵنگاریانەدا زاڵ بن و وەرگێڕانێک دروست بکەن کە هەستی دەقی هەسەن بپارێزێت ، لە گەڵ بە دەستهاگەیشتن و مانادار لە چوارچێوەی نوێدا . وەرگێڕانی فەلسەفی لە هەمان کاتدا وەک پرسەیکی داهێنەرانە و هەڵخنەگرانە دەمێنێتەوە، هاوکات بەشداری دەکات لە دەوڵەمەندکردنی گفتوگۆی فەلسەفی لە سەرانسەری زمانەکان و هۆشبیریدا . ئەم توێژینەوەیە جەخت لەسەر گرنگی هەشیاری لە ئاڵنگزیەکانی پەیوەست بە وەرگێڕانی فەلسەفی و پێویستی پەرەپێدانی ستراتیژی داهێنەرانە بۆ چارەسەرکردنی ئەم ئاڵنگزیانە دەکاتەوە. ئایا بەکارهێنانی فەلسەفە وایکردووە وەرگێڕان بتوانێت بەسەر دژواری و سەختیەکانیدا زاڵ بێت؟

(د . زهير خويلدي)
هەرچاوە – انفاس نت – بەروار ١٩ ئۆکتۆبەر ٢٠٢٥

a

بانگەشەکردن بۆ چەتاڵ.. نەوزاد بەندی

چەتاڵکردن واتا بە گواستنەوەی بارگە ی کارەبا یان ووزە لە شوێنکی پڕ ووزەوە بۆ شوێنکی بێ ووزە، بۆ شۆڕێکی کاتیی.
ئەم حاڵەتە، هەوڵدانە بۆ بارگاویکردن و ژیانەوەی ئامێرکی مردوو بە شۆڕێک هەتا ئۆگەیەنرێتە لای وەستا .. بۆ نمونە پاتری ئوتومبیلێک لەکار دەکەوێ، پیویستە بە پاتری ئوتومبیلکی تر چەتاڵ

بکرێ، بۆ ئۆتومبیلێ لە کارکۆتووکە بخرێتەوە گۆڕ، هەتا دەگاتە لای پاتریسازک و پاتریێکی نوێی بۆ دەکڕێت.
بەڵام وەک چۆن هەنگوین و ئاڵتون و دەنگی حەسەن زیرەک، بۆ لادا براون و کۆپی ساختەیان کۆتتە بازاڕەوە، بۆ هەمان شێوە چەتاڵیش تەکنەاوی ساختە و گزی کراوە، بۆ نمونە خەڵکێک هەبوون و هەن و ئێبن کە کارەبای ماڵ و دوکان و پێژەکانیان چەتاڵە..واتا هەڵک بە دزییەوە لە کارەبای گشتی دادەکێشن و کارەبای خەڵایی بۆ ماڵ و دوکانەکانیان دەستبەر دەکەن، لەرەدا ئیتر پێناسەی چەتاڵکردن ئاشکرە، چونکە چەتاڵکردن بۆ شێوەیەکی کاتییە، بەڵام ئێم جارە چەتاڵەیان بە شێوەیەکی هەمیشەیی یان درێژ خایەنە.
لەبەر ئەوە وەک هەموو دیاردەکان، چەتاڵکردن لایەنی خێر و شەیشی هەیە، وەک چۆن چەقۆیەک ئەتوانیت کارەستەی خواردنەکی بەتامی پێ بجنیت و ئامادەی بکەیت، لە کاتێکدا خەڵکێکی شەڵەنگەز هەن بە چەقۆ کەسانێکی بۆ تاوان ئەکۆژن یان بریندار ئەکەن، بەو جارە چەتاڵی خێر و چەتاڵی شەیش هەیە.
لە ڕاستیدا مرۆڤ لە عەرەبیدا پێی ئەوترێ ئینسان ، واتا دوو مرۆڤ..خێر و شەڕ ..زانستی نوێیش سەلماندوویەتی کە مشکی مرۆڤ دوو بەشی لای ڕاست و چەپی تەواو جیاوازن، لایەکیان تایبەتە بە یاسا و باوەڕ و وەفاداریی و خانەویستیی ، کەچی لاکەی تریان تایبەتە بە یاخیبوون و بێ باوەڕیی و زوڵم و خۆپەرستیی ..هەر بۆیە کەسانێکی ئایینیی و شەڕشگێڕ بەردەوام ویەرد و دوعا و سرووت ئەنجامەوە بۆ ئەوەیە بەشە باوەڕدارەکەی مشکیان پتەو بکەن و بەشە بێ باوەڕەکەی بپوکێننەوە و پەراوێزی بخەن ..هەمان کات کەسە بێ باوەڕ و خۆپەرستەکان، بەردەوام یاساشکێنیی و زوڵم و تاوانکان ئەنجام دەدەن بۆ ئەوەی بەشە بێباوەڕ و خودپەرستەکەی مشکیان گەشە پێ بدەن و ..بەشە باوەڕدارەکەیش پشت گوێ و لەناو ببەن .
ئەمە پاکانە کردن نییە بۆ ئەوانەی کارەبا و ئاو بە چەتاڵکردنی هەمیشەیی دابین دەکەن، چونکە ئەوە دزییە لە سامانی گشتیی شایانی سزای تونده، بەڵام ئەمانەوە ئەوە بخەینە ڕوو کە لە ڕاستیدا هەموو دیاردە و هەڵس و کەوتکی مرۆڤ، لە ژێر هەڕەشەی دوو کێشەی پێزەتیف و نێگەتیڤدایە، واتا خەی بەیار ئەدات خزمەت بکات یان زوڵم .. بنیات بنێ یان بوخێنێ ..وەفادار بۆ یان ناکەس بۆچێ ..نیشتمان پەروەر بۆ یان نیشتمان فرۆش، ئەوەیش هەوە و لێبڕانی پێویستە، واتا مرۆڤ لە خەیەوە نابێتە خێرخواز، لە خەیشیەوە نابێتە شەڵەنگەز، هەردوو حاڵەتەکە کار و هەوە و ماندوو بوونی ئەوە.
با بگەڕێینەوە بۆ بابەتی چەتاڵ، لە سیاسەتی نێو دەوڵەتیشدا

چەتاکردن بە ئاشکرا دیارە یان ڕاستتر کۆنیالیستە زبەلاحەکانی جیهان بە سیاسەتی چەتا دەستاتکانی خۆیان ئاسپێنن و وڵاتان بە خۆیان حەپڵوش دەکەن، بە نمونە فەیسەڵی باوکی سعودی شای سعوید، بە کردار چەتاکردنی ئەمریکای ڕەت کردەوە و نەوتی لە بین، کاتێکیش وەزیری دەرەوەی ئەمریکا سەردانی کرد و بە تەنزەوە ووتی تەزە نەوتمان بە بەربەرەوە فڕۆکەکەم بەنزینی تیا نیە، شا فەیسەڵ ووتی منیش پەیستم بە قودسە نوژمکی تیا بکەم، ئەمە بوو بە هۆی تیرەرکردنی شا فەیسەڵ، بەڵام کە سعودی کۆی هاتە جگای، بۆی نەوتی بە کردنەوە، ئەوانیش چەتاڵکی چاکیان بە کرد و تا هەنوکەیش سعودیە چەتاکراوە و هیچ عەیبی نییە .. بەهاری عەرەبیی، لەکردنەوەی چەتاڵی لیبیا و میسر و تونس بوو لەلایەن ئەمریکاوە ، بەو جۆرە دەستاتی ئەو وڵاتانە نوزیان تیا نەما و بە خرایی ڕوخان، بەڵام سوریا نەڕوخا، چونکە دوای پچانی چەتاڵی ئەمریکا، ڕوسیا بە خرایی چەتاڵی کردنەوە. بەو جۆرە هەرچی دەستاتی دنیایە، بە جۆرە لە جۆرکان چەتاڵک یان زیاتریان پەویە لە هەمان کاتدا چەند چەتاڵکیشین لە دژچووە بە ئەو دەستاتانەی کە لە خۆیان لاوازترن، بە نمونە دەستاتکانی هەرەمی خەمان نیوی چەتاڵی ئێران ئیسوێنە و نیوکەی تری چەتاڵی تورکیا بارگاویی دکات، ئەوە لە کاتکدا تورکیا و ئێرانیش گیانکیان بە چەتاڵی چین و ڕوس و ئیسرائیلە، ئەمانە چەتاکردنی سیاسیین، بە نمونە کەسکی وەک دۆناڵد تڕەمپ، لایەکی کشکی سپی ئەڕوخێنە بە ئەوەی هەڵی سەماکردنی تایبەت بەخۆی دروست بکا.. هەروەها هەوڵ ئەدات یاسای سەرکایەتیی ئەمریکا لە هەشت ساڵەوە دژڕ بکاتەوە بە دوانزە یان شانزە ساڵ، ئەم بەیارانە ێکلامن چونە سەر تەختی چەتاکەری باڵا، یاخود چەتاڵی سوپەر پاوەر لە هەموو دونیادا کە بە کابەرە،.واتا چاکسازیی و ێفەرم نین، بەڵکو چەتاڵکردنن، چونکە جیاوازی نەوان چەتاکردن و چاکسازیی ئەویە چەتاکردن خواستی یەک شت یان یەک کەس و یەک خزانەو یەک بنەماڵە بەدی دەهێنیت، بەڵام چاکسازیی خواستی گشتیی بە دیدەهێنە .. هەمیشە چەتاچیێکان و چاکسازخوازکان لە شێوەکی دەستە و یەخەی درژ خایەن و ئزلیدان ..کاتە تەماس مەری چاکساز بە پاشای چەتاچی فلۆرنسا دەڵێت : تە زاهمیت .. لە داخی ئەو یەتەپیا ئەنوسە کە سەر لە بەری کەمەگا و بەها باوکانی تەدا ئەگۆڕێ، بە نمونە ئاڵتون کە خۆنی چەتاچیێکانە، لە یەتەپیادا تەنها دروستکردنی کەڵەپچە و قەعادەی پاشێوەی منداڵان بکارئەهێنرە ، لەڕەدا ئیتر پاشای چەتاچی فلۆرنسا لە تەماس مەری ێفەرمخواز ئەچە بە قیندا و سەری ئەپڕێنە ..

بە درێژایی مێژووی مرۆڤایەتیی ئەم چەتاچییە قاچاخ و دژە یاسا و دژە داب و نەریتانە، لە هەوڵی مانەوەی خەیان و خەزان و بنەماکانیاندا، ملیۆنها مرۆڤیان کوشتووە و برسی و ئاوارەیان کردوون..و تا هێنوکەیش بەردەوامن .
هەنگێ لەرەدا پرسیارێک سەرهەڵدەدات، بۆچی هەمیشە چەتاچییەکان ، یاخود بەشێ شەنگەزەکەی مشکی مرۆڤایەتیی بەسەر چاکساز و ئیفەرمخواز و بەشێ ئاشتیخوازەکەی مشکی مرۆڤدا زاڵ ئەبێ و ئیبات؟ بۆچی شارستانییەتکان و ئەدەب وهونەر و زانستی چەندها سەدە، دەسەاتگەلێکی ناداد و دەندە و گەمژیان لێ پەیدا ئەبێ ؟
بە کورتیی هەکارەکەی ئەویە چەتاچی و شەنگەزەکان لەو جەنگەدا هەموو چەکێکی نائەخلاقیی بەکاردێنن و بە ڕاست و چەپدا، تەڵ و وشک ئەسوتێنن، بەنام چاکساز و ئیفەرمخواز لەو شەڕەدا سنووری ئەخلاق و داب و نەریت ناشکێنن، ئەمەیش وەک شەڕی مامەستایەکی بەرز و چەقەکێشکی مافیا وایە، پێش ئەوەی مامەستاکە بیر لەوە بکاتەوە چۆن لەم شەڕەدا قوتابخانەکە و خەڵکەکە زیان نەکەن، کابرای مافیای چەقەکێش حەوت زمانە مامەستاکەی شەالەی خوێن کردووە و قوتابخانەکەی بەسەر قوتابیەکاندا ڕوخاندووە.
برسی کردنی میللەتان و مافی خەڵک خواردن و دزی و مافیاگەریی سیستماتیک و هەمەگیرساندنی شەڕی هیچ و پوچ و بێ مەعنا، بێشکن لەو چەکە نائەخلاقییانەی کە چەتاچییە نائەخلاقیەکان سەروەریی خەیانی پێ دەپارێزن، ئەوەی هەمیشە وایکردووە کە دەسەاتی دادپەروەر تەمەنکی کورتی هەبێت و ..دەسەاتی مافیا و نادادپەروەر تەمەنکی درێژی هەبێ.
بەنام ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام وتا ڕادەیەکیش هەنامیە پێکەنین، بەکارهێنانی چەتاکردن بوو لە بانگەشەی ئەمجارەی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەراندا .. تەماشا دەکەیت چەندها کاندید کە هیچ کەسێک نایانناسێت و هیچ شوێنپەنجەیەکی زانستی و ئەدەبی و هونەریی وکەمەایەتیی و سیاسیی دیاریان لە کەمەگادا نەبووە، لە بانگەشەی هەڵبژاردنیاندا، لەگەڵ وێنەکەی خۆیاندا وێنەی سەرۆک حیزبەکانیان یان هاوسەرەکانیان کە ناسراو بوون یان هەر کەسێک کە خزمایەتیی و ئاشنایەتیی و ناسراویان لەگەڵیاندا هەیە، لەسەر فلەکس چاپکراون و بە شێوەکاندا هەڵواسراون ..واتا هەک وەک ئەو دوو ئوتومبیلەی کە لە تەنیشت یەکترەوە دادەنرێن بە ئەوەی پاتری مردووی یەکەکیان لە ڕێی چەتاکردنی پاتری زیندووی ئەوەی تریانەوە، بخرێتە کار ..
دانانی وێنەی کاندیدێکی نەناسراو لە تەنیشت وێنەی کەسێکی ناسراو، هەتا کەسە ناسراوەکە کە سەرۆک حیزبێتی یان خزم و هاوسەرێتی،

هەستت بە چەتاکردن و گواستنەوەی بارگەی ناوبانگ و ناسراویی لە خەیوەو بە ئەو ..بەو جارە بەکو ئەوە خوایە لە بەر گوڵە گەنمەک ئەو گوڵە جیانەیش دەلار بخنەوە و ببنە خاوەنی کورسی ئەنجومەنی نوێنەران و بچنە ژیانی پادشا و چەتاچیەکانەوە .
ئەم جارە چەتاکردنە، تازەترین جاری چەتاڵە و ..ەنگە لە مژووی مرۆقایەتیدا هەشتا لە ەی چەتاکردنەوە، دەنگی خەک و ناوبانگی خزم و هاو ئاواز، بە کاندیدی نەناسراو نەگواستراباتەوە ..هەر بەیە پەویستە کتەبی گینز بە ژمارە پەوانەیەکان لەم داهێنانە ئاگادار بکرێتەوە بە ئەوەی لە دوو توێی خەیدا تەماریان بکات.

نەوزاد بەندی

ئاەزی پەیوەندی هەسەد و حکومەتی سوریا.. عوسمانی حاجی مارف

شاری حەلەب شایەتی گرژیە ئەمنیەکانی نەوان سوپای سوریا و هەسەد بوو، دوای پەکدادانی توندوتیژی کە لەنەوان هەزەکانی حکومەتی سوریا و هەسەد لە گەەکەکانی شاری حەلەب بەتایبەت شەخ مەقسود و ئەشرەفیە ەویدا، حکومەتی سوریا و فەرماندەی هەسەد، بە ەکەوتنی هەردوولا ەژی ٧ی ئەکتەبەری ٢٠٢٥، ئاگربەستەکی هەمەلایەنەیان ەاگەیاند، ئەمەش پرسیاری لەسەر چارەنوسی ئەو ەکەوتنە دروستکرد کە لە ١٠ی ئازاری ٢٠٢٥ بە تەکەکردنی هەسەد لە دامەزراوەکانی دەوەتدا پەشنیارکرابوو.
ئەوەی شایانی وەبیرهێنانەوەیە، لە ١٠ی ئازاری ٢٠٢٥دا، ئەحمەد شەرع و مەزلوم عەبدی، ەکەوتنەکی هەشت خاڵیان واژەکرد کە ئامانج لەی تەکەکردنی پەکهاتە ئەمنی و سەربازیی و مەدەنیەکانی سەر بە هەسەدیە لەگەڵ دەوەتی سوریا، لە ەکەوتنەکەدا گەرەنتیکردنی مافە سیاسی و مەدەنیەکان بە هەموو سووریەکان بەبە جیاوازی ئاینی و نەتەوەیی دیاریکرابوو، هەروەها دووپات کرایەوە کە کورد پەکهاتەیەکی دانەبەاوی دەوەتی سوریایە و بەهرەمەندە لە

هاوپاتیبونی تەواو و مافە دەستوورییەکان! هەروەها ئاگربەستێکی هەمەلایەنە لە سەرانسەری هەموو خاکەکانی سوریا و دەستپێکردنی یەکخستنی دامەزراوە مەدەنی و سەربازییەکانی باکووری ڕۆژهەڵات بە ئیدارەی دەوڵەتی ناوەندی لەخۆگرتبوو، لەوانە دەروازە سنوورییەکان و فڕۆکەخانەکان و کەرتگە نەوتی و گازییەکان.
لە ڕێکەوتنەکەدا جەخت لەسەر مافی ئاوارەکان کراوەتەوە بە گەڕانەوەیان بە سەلامەتی بۆ ناوچەکانی خۆیان، بە گەرەنتیی پاراستنیان لەلایەن دەوڵەتەوە، هاوکات داوای پاپشتیکردنی حکومەت لە شەڕکانیدا کراوە لەدژی پاشماوەکانی ڕژێمی ئەسەد و هەموو ئەوانەی هەڕەشە لە ئاسایش و یەکپارچەزی سوریا دەکەن. هەروەها بڕگەیەکی تایبەت لەخۆگرتبوو کە قسەی ڕق و تایفەگەری و بانگەوازی دابەشبوون ڕەتدەکاتەوە و جەخت لەسەر چەسپاندنی بنەماکانی پێکەوەژیان لە نێوان هەموو پێکهاتەکانی کۆمەڵگەی سوریادا کراوە!
بەمشێوەیە ڕێکەوتنی مانگی ئازار چوارچێوەیەکی سیاسی و ئەمنی بۆ بنیاتنانەوەی دەوڵەتی سوریا لەسەر بناغەکانی بەناو هاوبەشی ‘نیشتمانی” نیشاندا، کە لەسەرتاوە هەسەدە بەشداری دانوستانەکانی بۆ بەهەزکردنی کۆنترۆڵی حکومەتی سوریا بەسەر ئاو وزاتدا کردبوو، بەڵام لەوکاتەوەی ڕێکەوتنەکە واژۆ کرا، جەبەجێکردنی ئەم ڕێکەوتنەبردەوام لە دەخێکی خراپدا دەرکەوتووە، وردەکارییەکانی “یەکگرتن”ی سەربازی و ئیداری تا ئێستا بەناونیشانەوە و میکانیزمەکانی گواستنەوەی دامەزراوەیی بەووونی دیارینەکراون، ئەم ناڕوونیە، وایکردووە ڕێکەوتنەکە ئامادەبێت بۆ لێکدانەوە ناکۆکەکانی نێوان دیمەشق و هەسەدە، ئەمەش کێڵگەیەکی دروستکردووە کە بەکارهێنرێت بۆ پاساوهێنانەوە بۆ دواکەوتنیان خاوکردنەوەی جەبەجێکردنی، هەروەها وایکردووە پەیوەندی نێوان ئەو دوو لایەنە، هەسەدو حکومەتی سوریا لە دەخێکی ناسکی ئاگربەستدا بمێنێتەوە، نەک یەکلایکردنەوەیەکی سەقامگیری بۆ سوریا.
گەر وا پێشبینی بکرێت کە ئەم ڕێکەوتنەی ١٠ ی ئازار، تەنها چوارچێوەیەکی فەرمی وگشتیە بۆ باسکردن لەسەر چارەسەر، کە وردەکاری تێدا نیە و هیچیشی لەدەرناکەشرێت، لەهەمانکاتدا هەندە ناڕوشنە کە لە کێبووڕکێی دواتر لە نێوان حکومەتی دیمەشق و هەسەدە بەهەی نەبوونی فەرمولێی کەتایبەت کەسپیان بە دروست بوو.
کاتێک هەسەدە ڕێکەوتنەکەی واژۆکرد، پێدەچێت ئەو ساتەوەختە مژووڵیان لەبەرچاو گرتبێت و وەک مانگرتنێکی هەڵومەرجی مامەڵەیان لەگەڵدا کردبێت، نەک پابەندبوونێکی یەکلاییکەرەوەو کۆتایی. ئاماژەیان بەوەشکردووە، کە لەئێستادا هەسەدە هەوڵەدات تا دەتوانێت مانەوە و وەستانی زیاتر لەگەڵ حکومەتی ئێستای دیمەشقدا

بەڵێ بکات. چونکە هاکەوتنەک لەسەر بنەمای یەکگرتنی تەواو، لە دۆخی پێکهاتەی ئێستای حکومەتی شەرع و پاوانخوازی ئیسلامی سیاسیدا، بە مانای کۆتایی هەستەی دەبێت.
لەدوای واژەکردنی هاکەوتنەکەی مانگی ئازار، چوار خولی دانوستان لەنێوان نوێنەرانی حکومەتی سوریا و هەستەی ئەنجامدراوە، کە دووکیبوونەوە لە حەسەکە و دوو دیدار لە دیمەشق ئەنجامدراوە. دوایین کێبوونەوە کە لە سەرەتای مانگی تەممووزدا بەڕێوەچوو، هیچ ئەنجامێک تیا بەدەست نەهاتووە.
کێشەکە ئەوەیە ئەحمەد شەرع و حکومەتەکەی پێیانوایە یەکگرتنەوە بە واتای هەڵوەشاندنەوەی هەسەدیە، واتە چەکدارەکان تاکەکەسی تەکەڵەی سوپای سوریا ببن، هەبێتە لە لایەن هەسەدەوە جێخت لەسەر ئەوەیە کە پێکهاتە هاکخراوییەکەی وەک بناغەیەکی یەکگرتوو بمێنێتەوە و پارێزراوبێت، نەک بە تەواوی لە دامەزراوکانی دەوڵەتدا هەبوەشێتەوە، ئەمەش لەلایەن حکومەتی سوریا قەبوو ناکرێت و هەتدەکرێتەوە، کە بە هەڕەشە بە سەر ناوەند بونەوەو یەکگرتوویی سوریا دەزانێت.
خاڵەکی دیکەی بنەڕەتی مشتومڕ، پرسی لامەرکەزییە، دیمەشق تارادەیەک مامەڵە لەگەڵ لامەرکەزیێت دەکات وەک هاکخستنی کارگەڕی لەناو دەوڵەتێکی یەکگرتوودا، لەکاتێکدا هەسەدە هاوەدەدات بیگەڕێت بە فەرمەلێیەکی سیاسی فراوانکراو کە دەسەڵاتی سەربەخۆی پێبدات لە بواردکانی ئاسایش و ئابووری و پێیوەندیەکانی دەرەوەدا، ئەو لامەرکەزییەی کە لەلایەن هەسەدەوە دانوستانی لەسەر دەکرێت، فیدراڵی یان دەوڵەتێکی فیدراڵی نییە، بەڵکو کۆنفیدەاڵییە، واتە دانوستانی نێوان دوو دەوڵەت کە هەریەکەیان سەروەری سەربەخۆیان هەیە و هاکەکەوتن لەسەر پێیوەندی هاوبەش لە ژێر یەک چەتردا، حکومەتی سوریا ئەمە بە پێشێلکردنی سەروەری دەوڵەت و یەکگرتوویی دامودەزگاکانی دەزانێت، گومانی تیا نیە کە تورکیاش قەبوو ناکات.
هاوکات ناکۆکی لەسەر پرسی ئابووری و کۆنترۆکردنی سەرچاوەکان بەتایبەتی نەوت و گاز و دەروازە سنووریەکان قووڵتر دەبێتەوە، لەکاتێکدا کە هاکەوتنی مانگی ئازار گەرانەوەی ئەم سەرچاوانەی بە ئیدارەی ناوەندی دەوڵەت دیاری کردبوو، هەسەدیش پێشنیاری هەشتنەوەی پشکەکانی ناوخێیی لە بواری کارکردن و دارایدا دەکات.
هەسەدە و حکومەتی سوریا لەدوای واژەکردنی هاکەکەوتننامەی ١٠ ی ئازاری ٢٠٢٥ هەوڵ سەرقاڵی دانوستانێکی قورس بوون، بە ئامانجی یەکلاکردنەوەی چارەنووسی پرۆژەی "بەڕێوەبردنی خێیەتی" لە باکور و هاژەهاتی سوریا. سەرەڕای پێکهێنانی لیژنە هاوبەشەکانی نێوان هەردوولا لە مانگی حوزەیرانی ساڵی ڕابردووەدا، بەڵام دواتر

دانوستانکان وستان بەهای پارسەندنی ناکۆکیکانیان لسەر شوێن و سروشتی دانوستانکان.
هەسەد پێداگری کرد لسەر گواستنەوەیان بۆ پاریس لژێر چاودێری فەرەنسا، دیمەشق ڕەتیکردەوە ئەو پرسە بنەخودوەتی بکات و پێداگری لسەر ئاگرتنی ئەوان لە چوارچێوەی خاکی سوریادا کرد. جگە لەوەش، ناوبەناو پێکدادانکی سنووردار بەهای پشێلکاری مەیدانی و تەماتی یەکتر بە پشێلکردنی ڕێککەوتنکە سەریهەڵداوە، واتە ئاگربەستکە بشێوەیکی ناسەقامگیری ماوەتەوە و هەرواش دەمێنێتەوە، ئەم پێکدادانانە درێژەپێدەری شەوازکە کە ماوەیکە بەردەوامە، بتایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی حەلەب و دەرحەفەر، ئەم ناوچانە لەدوای ڕووخانی ڕژێمی ئەسەد لەلایەن هەسەدەوە کۆنترۆڵکران و لەوکاتەدا هەسەدە بڕیارو حەلەب پشێوییان کرد، ئەوان کۆبونەوە و بووە هەی پێکدادانی پچپچە لە نێوان هەردوولادا.
ئەوەی شایانی باسە پێکدادانکانی ئەم دواییە ئاماژە بەو ڕەهەندە سیاسییە ئەدات کە حکومەتی سوریا جڕێک لە گەمارۆدانی بسەر گەڕەککاندا سەپاندووە، لەبڕامبەر ڕەچاوی هەسەدە لە حەڵەبدا، واتە دڕکردنی نفوزی هەسەدە لە حەڵەب، ئەمش بشکۆ لەو سیاسەتەی کشرع دێوەت تەواوی سوریا کۆنترۆڵ کات.
پێکدادان و تەپبارانکانی ئەم دواییە بونەتە هەی ئاوارەبونی خەڵکی مەدەنی لەو گەڕەکانەی زیانیان لکەوتووە، هەربۆیە ئاماژەن بۆ مەبەستی حکومەت بۆ زیادکردنی فشاری سەربازی لەو ناوچانەدا، لەگەڵ ئەوەشدا هەسەد، هەڕەشەی ئەوە دەکەن کە هەر کۆنترۆڵکردنک بسەر ئەو گەڕەکانەدا بێت، واتە مانای کۆتایی بە هێکەوتنکەی ١٠ی ئازار دەهێنێت!.
دەستەوەردانی ئەمریکا لەڕگەی نەردەی تایبەت تەم باراک و فەرماندە "براد کوپەر" لە فەرماندەیی ناوەندی ئەمریکا هەوڵکە بۆ گەیاندنەوەی پرسەی سیاسی و ڕکەوتنی حکومەتی سوریا و هەسەد، ئەمش ئاشکرایە گەر پشبێت لە بەرژەوەندی واشنتنداید.
ئاشکرایە کە تورکیا هێرشکی سەرکی دگەڕەت لە تەواوی هاوکشەکەدا، هەوڵ و خواستکی بەهێزی هەیە بۆ کۆتاییهێنان بە هەسەد، بەیە پاپشتی هەر هێنگاوکی حکومەتی سوریا دکات کە ئاماجی کۆتایی هەسەد لە نەخشەکانیاندا بێت.
دیداری نێوان مەزلوم عەبدی و ئەحمەد شرع، کە لە چەند ڕۆژی ڕابردووداشاهیدی بوین، وەزیری بەرگری و بشک لە ئێندامانی حکومەتکەی، بە نوێنەرگیری ئەمریکا، بە کۆمکردنەوەی بارگرژی دخەکە دوای تکهەڵچونی چەکداری نێوان هەسەد و سوپای سوریا لە حەلەب، دخەکە لسەر زەوی لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەسەد،

بەردەوامە لە هەنگاونان بەرەو ئامادەکاریکان بۆ ململانێیەکی نوێ لەگەڵ دیمەشقدا، ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە سەرکردایەتی هەسەد خەیان ئامادە دەکەن بۆ ئۆگری هوبەوبونەوەی تر لەگەڵ سوپای سوریا یان کوتلەکانی سەر بە تورکیا لە باکووری ئەو وڵاتە.
پەدچەت هەسەد زیاتر لە چوارچێوەی کایەی نفوزی ئەمریکادا خۆی ئادگرێت بەبێ ئەوەی ئاسایەکی سیاسی ڕوونی هەبێت، ئەمەش پەداگری مەزلوم عەبدیە لەسەر پاراستنی هاوسەنگی و هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی ململانێ لەگەڵ دیمەشق و ئامادەکاری بۆ هەر سیناریۆیەک بەرەوڕوویان بێتەوە.
ئارامی ئێستای شێخ مەقسوود و ئەشرەفیە و دەرەزور ئاگربەستێکی کاتیە، کە واشنتۆن لەژێگەی فشاری دارایی و سیاسیەوە سەپاندوویەتی، هەکارە بنەڕەتیەکانی ئەو ململانێیە وەک خۆیان ماون، سەرەڕای سەرکەوتنی کاتی واشنتۆن لە ئاگرتنی گرژیەکان، بەڵام تا ئێستا چارەسەری ڕەگ و ڕیشەی قەیرانەکانی نەکردووە.
چانسی گەیشتنی هەسەد بە دەکەوتنێکی سیاسی لەگەڵ دیمەشق ئاماژە، ئاشکرایە کە ژمارەی سوریا ئامادە نییە دەستبەرداری "ناوەندگرایی هێزەکان"ی خۆی بێت یان دان بە هەر ئیدارەیەکی سەربەخۆدا بنێت کە هێنگە ببێتە هەی دابەشبوونی سوریا لە داهاتوودا.
ئەتوانین بڵێین ناوچەکە بەووی چوونە ئۆگرەکدا بەکراوەیی دەمێنێتەوە، ئارامی پچەپچە یان هەکشانەکی نوێ کە لەوانیە لە دەرەزور یان گەڵەکە کوردیەکانی حەلەب سەرهەبداتەوە، هەکەوتنەکانی ئێستا بەرگەی فشارەکانی بارودۆخی ئاماژی سیاسی سوریا و ناوچەکە ناگرن و دۆخە سوریا لەم گۆڕاو و ناجێگیریە سیاسیە لە سایەی دەسەڵاتی ئیسلامیدا نایێتە دەرەوە.

ناڕەزایەتی ملیۆنی دژی ترەمپ و هاوپەیمانەکانی!.. نوری بەشیر

ڕۆژی ١٨ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٥ خۆپیشاندانی ناڕەزایەتی سەرانسەری ئەمریکای گرتەوە، بەپێی میدیا ئەمریکی و جیهانیەکان لە ٥٠ ولایەتەکەی ئەمریکا ئەنجامدرا، کە لە ٢٧٠٠ شوێنی جیاجیاو بە بەشداری ٧ ملیۆن کەس بەڕێوەچوو، بە دروشمەکانی "نەخێر بە پاشا" و

"دیموکراسی نەک دیکتاتۆریەت" و "بەدژی دیکتاتۆری و فاشیەتی ترامپ" و چەندین دروشمی دیکەی پشتگیری لە کەچبەران و دژی سیاسەتی ئابوری ترەمپ، فەزای هەموو ئەمریکای داگیرکردبوو.
ئەم دووەم ناڕەزایەتی گەورەی ئەمریکایە لە دوای خۆپیشاندانی مانگی حوزەیرانی ڕابردوو، کە بە بەشداری ٥ ملیۆن کەس بە دژی دەناڕەد ترەمپ و سیاسەت و حکومەتکەی ئەنجامدرا. ئەم دوو خۆپیشاندانە چەندین ملیۆنیە لایەن بزووتنەوەی "نەخێر بە پاشا لە ئەمریکا" ڕێکخرابوو، کەدیان ڕێکخراوی جڕاوجڕی مرۆڤدۆست و ئازادیخواز و چەپ تێیدا بەشدارە. ئەم خۆپیشاندانەی ئەمجارە، بە ترەمپ و حکومەتکەی شێک هێنربوو، لایەک لەووی دروشمکانی خۆپیشاندانەکەو لایەکی دیکەو ڕەژەی زۆری بەشداربوان کە سەرجەم ئەمریکای گرتەوە لە شارە گەورەکانی: واشنتۆن، لەس ئەنجلس، شیکاگۆ، بۆستن، ئەتلانتا، میامی، ساراسۆتا کاونتی لە فلۆریدا، پیتسبورگ لە ویلایەتی پێنسیلڤانیاو هەروەها لە نزیک شوێنی ماناوەی ترەمپ لە مارالاگۆی فلۆریدا، کە تێیدا پشووی کۆتایی هەفتە بەسەر دەبات. هەروەها ئەم ناڕەزایەتیانە سنووری ئەمریکا تەدەپەڕێنێت، واتە جگە لە ئەمریکا، بزووتنەوەی ناڕەزایەتی "نەخێر بە پاشا" چالاکییان لە کێنداش ئەنجامدا، کەبوونەوەی ناڕەزایەتی لە هەرێک لە شاری مالاگای ئیسپانیا و مالمۆی سوید بڕۆوچوو.
ناوەڕکی ناڕەزایەتی ئەمجارەی هەزی ناڕازی مرۆڤدۆست و ئازادیخوازی ئەمریکا، لەبەرامبەر سیاسەتی ترەمپ و حکومەتکەی لە ئاستی ناوخۆ و جیهاندا، بەتایبەت بەدژی باڵی تووندڕەو و ڕاسیستی، ڕاستی بەڕۆژازیی ئەمریکایە، کە کەلێنی چینایەتی بەشێوەیەک فراوانکردۆتەوە و ژیانی بە چینی کرێکارو هەژاران نەهێشتۆتەوە. نەک دەیەوێت ئەم ئاراستە سیاسی و ئابوریە کێنپەرست و دژی ئینسانی و هەرشانە بەسەر خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی ئەمریکادا فراوانبکاتەوە، بەڵکو دەیەوێت وەک بزوتنەوەیەکی بەرژوایی ڕاستڕەو دنیا بگرێتەوە و کاری بەدکات، کە نموونەکانی لەبەریتانیا و ئیتالیاو فەڕەنساو هەندە وڵاتی تری ئەوروپا خۆریکی ئەنجامدانی جووڵان دژی زەربەی زۆری کەمەگەو مەدەنیەتی کەمەگە بەشێوەی جڕاوجڕ.
لە یەکەمین ڕۆژەکانی دەورەی هەڵبژاردن و پلاتفۆرمی سیاسی و ئابوری کە ترامپ و لایەنگرانی و حزبەکەی خستیانە بەردەم کەمەگەی ئەمریکی، بەدژی ئازادی سیاسی و هەڕەسوان، بەدژی کەچبەران، هەروەها سیاسەتی ئابوری بەدژی کرێکاران و لەبەرژوەندی سەرمایەداران، زیادکردنی باج، بەهێزکردنی مەیلی دینی لەبەرامبەر بە مەدەنیەتی کەمەگەو... ڕیزی دەیان ملیۆن لەخەڵکی ئەمریکای

جوانەکانی دەناڵد ترەمپ کەمەگەی ئەمریکا نوقمی گژاوی بێکاری، دژی خاریجیان، بەهێزکردنی مەیلی راسیستی و فاشیستی، گرانی و دژایەتی مافەکانی ژنان دێکات، هەربۆیە خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەت لە دژی سیاسەتی ترەمپ هاتنەمەیدان.
لەم دۆرەیەی دەسەڵاتی دیکتاتۆر و کۆنەپەرستیی ترەمپدا، دەست براوە بە گۆڕینی سەرجەم یاسا؛ سیاسی و ئابوریەکان لەوانە: ٣٠٠ هەزار لە کارمەندی حکومی دەرکراوە، ٤٠٠ هەزار کەچبەر بە زەر لە ئەمریکا دەکەراون، کەمکردنەوەی میزانیەی خزمەتگوزاریە تەندروستیەکان، ئیستغلالکردن و زیادکردنی باج لەسەر هاوڵاتیانی ئاسایی و کەمکردنەوەی لەسەر دەوڵەمەندان، قەرزەکانی حکومەت زیادی کردوە ئەمەش وادەکات بیشکێننەوە بەسەر خەڵکداو خەڵك باجەکەی بدات.
ئاگرچی سەرانی حکومەتەکەی ترەمپ تەمەت و ناوو ناتۆرە لەم خەپیشاندانە دەدەن، مایک جەنسن، سەرکەی ئەنجوومەنی نوێنەرانی ئەمریکا گاڵتەی بە خەپشاندەران کرد و بە بەاوکردنەوەی "رق لە ئەمریکا" تەمەتباری کردن، هەروەها بە رۆژنامەوانانی راگەیاندو بە لەدان لە خەپیشاندەران وتی: "ئەوەی دیموکراتە چەپەوەکان، کەسانی مارکسیست، سۆسیالیست، تووندەوەکان و باڵی لایەنگری حەماس لەنێو پارتەکەتان کەدەکەنەوە."
لەبەرامبەردا خەپیشاندەران گاڵتەیان بەو قسانە دەهات و دروشمەکانیان دەوتەوە لەوانە: دەبێت دەناڵد ترەمپ بڕوات، داویان دەکرد جیابجێکردنی رەکارە تووندەکان دژی کەچبەران و سیستمی نوێی پێناسی گومرگی هەبوشتەوە، خەپشاندەران لافیتە و دروشمی جیاوازیان بەرزکردبوویەوە، هەندێکیان داوایان دەکرد دیموکراسیی ئەمریکا بپارێزن، و ...تاد. ئەو دروشمەی کە زۆرتر ترەمپ و سەرانی حکومەتەکەی نیگەران کرد دروشمی "نەخێر بە پاشا و نا بە دیکاتۆرو فاشیست" بوو.
هەروەها خەپشاندەران ڕەخنەیان لەسەرجەم ئەو سیاسەتانەی حکومەتەکەی ترەمپ گرت، بەوەی ملیاردێرە کەماریەکان هەرش دەکەنە سەر میدیا و نیارە سیاسیەکان و کەچبەرە نایاساییەکان، هەر لەم ڕووەوە سیناتۆر بێرنی ساندەرز لە ویلایەتی ڤەرمانت، کە کەسایەتیەکی دیارە لە ئەمریکا، لە لەدوانکەدا قسەی بە خەپیشاندەران کرد و هەخنەی لە ملیاردێرە تەکنەلۆژیەکان گرت و ڕایگەیاند لەوەتەی ترەمپ بووەتە سەرۆکی ئەوان دەوڵەمەندتر بوون، لەوانە: ئیلەن ماسک، جێف بیزۆس، مارک زوکەربێرگ "و ئەو فرە ملیاردێرانەی دیکەی کە لەکاتی دەستبەکاربوونیدا ڕاست لە پشت ترەمپەوە دانیشتبوون.

هەروەها لێژنەر گوشاری خێپیشاندانەکەدا ترامپ لە یەکێک لە قسەکانیدا دەڵێت ئەوان وەک پاشا ئاماژەم پێدەکەن، من پاشا نیم وەک وتی کارەکانی بە ئاوەدانکردنەوەی وڵاتێکی قەیراناوی پێویستن و ئەو تەماتانەی کە گوایە وەک دیکتاتۆرێک یان فاشیستێک ڕەفتار دەکات، بە هیستریا ڕەتیکردنەوە.
ئەم ناڕەزایەتیە گەورەیە ئەگەرچی لە ئەمریکا بوو، ئەگەرچی دژی ترامپ و حکومەتەکەی و دژی سیاسەت و بەرنامە ئابوریەکەی بوو، بەڵام لە ناوەڕۆکدا بەدژی دەسەڵاتی پاشایەتی واتە دەسەڵاتی بەکابەری و سەرکوتی ئەبوو، بەدژی سیاسەتی راسیستی دژی پەنابەری ئەبوو، بەدژی سیاسەتی ئابووری دژی کرێکاران و کەمدەرامەتی ئەو بوو، هەروەها ئەم ناڕەزایەتیە بەرفراوانە پەیامی دژی هەموو ئەو حکومەت و سەرانی ئەو حکومەتانەی لەگەڵ خێی هەڵگرتووە کە لەدەوری سیاسەتی ترامپ، لەدەوری بەرنامەو بۆچوونەدیکانیان لەگەڵ بەرژەوەندی ترامپ و حکومەتەکەیدایە، ئەوا ناوەڕۆکی ئەم ناڕەزایەتیانە بەدژی هەموو سیستەمی سەرمایەداری و حکومەت و سەرانی ئەو وڵاتانەیە لەبەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو برسی و هەژارو کەمدەرامەتی کۆمەڵگەدایە لە ئاستی جیهانیدا، بەیە پەیامی ناڕەزایەتیکی جیهانی هەڵگرتووە لەگەڵ خێیدا.

ئەو نکۆرە خەفرەشانەی صەدام حوسێن کە کوردیان ئەنفال کرد- ئەنفالی یەك.. عەلی مەحمود محەمەد

پرسەی ئەنفالی یەکەم شەوی سەشەممە کاتژمێری 2:25 بەرەبەیانی ڕێکەوتی 23-2-1988 دەستی پێکرد تاکو شەممە ڕێکەوتی 19-3-1988 بەردەوام بوو, کەی گشتی 26 ڕۆژی خایاند, بە سەرکردایەتی سوڵتان هاشم سەرکەری ئەپەراسیێنی ئەنفال, لیوا روکن کەمال ساجت فەرماندەی فەیلەقی یەك، لیوا روکن نیعمە فارس حوسین محیاوی فەرماندەی لەشکری پێنجی ئەوکات، وە بە سەرپەرشتی عەلی حەسەن

مەجید بەرپرسی بیرەی باکوری حیزبی بەعس، سەرکی ئەرکانی سوپا فەریقی روکن نزارعەبدولکریم خەزرجی ئەنجامدرا.
لە ئۆپەراسیۆنەکە هێزی ئاسمانی بە فۆکەی شکێر و کۆپتەر, یەکەکانی تۆپخانە, تانك, زرێپۆش, هێزی پیادەو تایبەت بەشدار بوون.
20 لیوای سوپای عێراق و 30 فۆجی سەر بە گاردی کۆماری و هێموو فۆجە جاشەکانی سەرکردایەتی جەحافلی بەرگری نیشتمانی یەك" لە ئاستی فرقەدا بووە" و مەفرەزە تایبەتەکانی 29,68,87,119 تەواری سەلەمانی و مەفرەزەکانی ئەمن ناسراو بە مەزفرەزە خاسەکان بەشداربوون لە ئۆپەراسیۆنەکە, کەی هێزەکەی سوپای ئەنفال مەزەندە دەکران بە زیاتر لە 120 هەزار کەس, واتا هەر دە مەتر چوار گۆشە جاش یان سەربازێکی بەرکەوتووە.
لە نە قۆناوە هەرشکرایە سەر گوندەکانی دۆڵی جافایەتی تا مەرگە بە درێژایی 70 کیلەمەتر، کە بریتین لە گوندەکانی سنووری قەزا و ناحیەکانی (دوکان، بنگرد، چوارتا، قۆڵا چوالان، ماوەت, کارێز, سەرچنار و سورداش), پانتایی روپۆکەی نزیك بە 1154 کیلەمەتر چوارگۆشە دیاریکراوە.
بەرەبەیانی رێژی سێشەممە رێکەوتی 23-2-1988, هێزە پەلامارداركەی سوپای عێراقی بە چەکی کیمیاوی لە گوندەکانی چەخماخ, یاخسەمەر, هەڵەدن, چاڵاوە, سەرگەڵو و بەرگەڵویان دا, رێژانی 25 و 26ی شوبات گوندەکانی سەرگەڵو, هەڵەدن, یاخسەمەر و گوزێڵە کیمیابارانکرانەوە. لە کیمیابارانەکەی 26 مانگ 8 شەهید و 201 بریندار هەبوون, دوای کەتایی قۆناغی ئەنفالی یەك بە چوار رێژ لە رێکەوتی 23-3-1988 جارێکی دیکە بە چەکی کیمیاوی لە گوندی شاناخسێی ناوچەی ماوەتی دا, 22 کەس شەهید بوون و زیاتر لە 720 سڤیل و پێشمەرگە بریندار بوون, هەمان گوند هەردوو رێژانی پێشتریش کیمیاباران کراوە, لە پرسەی ئەنفالی 1 بە گشتی 7 جار دەڤەرەکە کیمیابارانکرا.
زیاتر لە 51 گوند لەم قۆناغەدا بەر شاڵاوەکە کەوتن و تەختکران, هەموو خانوو و مزگەوت و قوتابخانەو نەخۆشخانەکانی رێخۆنران و بەشێك لە خەڵکەکەشی ئەنفالکران, یەکێك لە ئامانجە سەرەکیەکانی ئەم قۆناغەی ئەنفال، لاوازکردنی هێزی پێشمەرگە بەتایبەتی یەکەتی نیشتمانی کوردستان بوو, کە دووا تر ئەنفال کرایە مەدلی ئۆپەراسیۆنی قە کردنی کورد.
لە ئەنفالی یەکدا دیان کەس دوای بەجێهێشتنی ماڵەکانیان لە رێگا لە ناو بەفر رەقبونەوە, لە کاتی هەڵاتن بە ئەو دیو سنووركان, زیاتر لە 160 هاووڵاتی سڤیلی تریش لەو شوێنە گەمارۆیدا کوژراون.

تەنها بە پێی نووسراوی بە ژمارەی بەڕێوەبەرایەتی حزبەکاتی سەربازی 43 پیاو و 39 منداڵ, 17 ژن لە سنووری مەرگە دەستگیرکراون, وەك خزانی تکدەران ناسنراون, وە 43 تکدەر کوژراوە, 283 ش بریندار کراون.
پرسی ئنفالی یەك بە بیانی فرمی ژمارە 3087ی فرماندیی هزە چکدارەکان لە رۆژی شممە رکەوتی 19-3-1988 کتایی هات, تیایدا وەای رێی سوپا, ستایشی رێی جاشە کوردەکانیش کراوە لە سرخستنی ئپراسیۆنەکە, لەو رۆژەدا بە یەکەمجار دەستواژەی ئنفال بکار هات, کە داهنانی گە بە گە لیوا روکن ساجت جنابی بووە.
لە ژمارە 960 ی رۆژی 24-3-1988ی رۆژنامەی هاوکاریدا بەو پێی شانازییەوە چاوپکەوتنکیان لە گە عەمیدی تایبەت عەلی حسن خزعل فرماندەی هزی بەدری کوبرا کردووە, کە بەم شێوەیە باسی شەکان و بەشداری جاشکان دکات" هاریکاریکردن لە نەوان ئەمو فوجکانی بەرگری نیشتمانی زار دیارو رەك و پەك بوو, تیدا فوجکان لە رێکانی گەلی کوردی خشویستمان قوربانیکی مزنیان بخشی). هروها سابیر دوری کە ئو کاتە بەڕێوەبەری ئیستخباراتی عسکری بووە لە پرسی دادگایی ئنفال دەت" لە ئنفالی یەك قورسایی پەلامارکە جاشی خفیفە بوو". هرچندە نزار خزرجی ئپراسیۆنی ئنفالی یەکم بە ئپراسیۆنی سوپا دداتە قەم. لە ئپراسیۆنەکە 5 مفرزە خاسو 105 فوجی جاش بەشداری دکن, جگە لە قوربانییەکانی چکی کیمیاوی و تپبارانو رقەوە بوو و هەدەران, ئەوانەی ناویان زانراوە 404 کس ئنفالکراوی نگەاون.
ئو پیاوە خفرشە ئازاینەی جلاد سەدام حوسن بەشداری لە کاولکردن و کوشتنی رەکانمانیان کرد, لە زەوی و ئاسمانەوە پەلاماری خەك و خاکی نیشتمانکمانیان دا, ئم پیاوە ئازایانن کە ئەو رۆژە رزیان لگیراوە لە بەرامبەر کمەکوژکردنی گەلکمان, جگە لە بەشی سربازی کە کوردی تدایە, نزیك 70%یان جاش و چکداری کوردن:
بە فرمانی کماری ژمارە 346 لە رکەوتی 11-4-1988 , بیاری بخشینی نیشانەی ئازایەتی درا بە لیوا روکنی پیادە سوتان هاشم ئحمد . هروها بە فرمانی کماری ژمارە 773 لە رکەوتی 23-7-1988 بیاری بخشینی نیشانەی رافدینی پلە دوو درا بە لیوا روکنی پیادە سوتان هاشم ئحمد فرماندەی ئپراسیۆنی ئنفالی یەك, هروها بە فرمانی کماری ژمارە 773-ا چوار نیشانەی ئازایەتی بخشرایەوە بە لیوا روکن پیادە سوتان هاشم.
هروها لە رکەوتی 10-11-1988 بە پێی نووسراوی ژمار ە 1-18-

5812 بە فەرمانی صەدام حوسێن نیشانەی ئازایەتی بەخشرا بە فەریق روکن فارس نیعمە حوسێن محیاوی جێگیری سەرۆکی ئەرکانی سوپا بە راهێنان بە هەکاری سەرکردایەتی کردنی فیلەقی پێنج لە ئۆپەراسیۆنی ئەنفالی یەك.
بە پێی مەرسومی کۆماری ژمارە 675 لە رێکەوتی 26-6-1988 بەهەی نواندی ئازایەتی لە پرۆسەی ئەنفالی یەك لە سنووری فیلەقی یەك دژ بە ئێرانی دوژمن, نیشانەی ئازایەتی بەخشرا بەمانەی لە خوارەوە ناو پلەو پۆستیان هاتووە:
یەکەم: بە یەکەکانی بارەگای فیلەقی یەك و یەکەکانی پێوەست پێوەی.
1-لیوا عامر شیت حوسێن امر مدم انفال
2-عەمید رکن درع عەلی عەزیز الغدعم چ ر اقدم ش ا د فل 1
3-عەمید رافع حەمدون زێنون مقر فل 1
4-عەمید نیزامەدین مەحمود مقر فل 1
5-نقیب فەواز هاشم ئەحمەد امر س ح قائد فل 1
6-نائب زابت غانم خدر شاهین س ح قائد فل 1
7-نائب زابت محەمەد ئیبراهیم حامد س ح قائد فل 1
8- نائب زابت یوسف اعکوب وکاع س ح قائد فل 1
9-نائب زابت نعیم داود مرقص س ح قائد فل 1
10- جاش نەوزاد عەبدالڕەحمان رەستەم فوج 115
11- جاش هادی عەبدالقادر ئەحمەد فوج 61
12-جاش محەمەد ئیبراهیم محەمەد فوج 171
13- جاش سەعید عەزیز رەشید فوج 213
دووەم: بەخشینی نیشانەی ئازایەتی بە ئێندامانی یەکەی فرقەی مشاتی 4
1-لوا رکن عسمەت سابر عومەر قائد فق مش -4
2-عەمید حەبیب خدر ئیبراهیم امر مدم فق مش -4
3-عەقید شهاب ئەحمەد عەلی امر لمغ 2 فل 4
4-عەقید کاکل حەمەد امر فوج دفاع وگنی-51
5-مقدم رکن عامر یوسف حسێن چ ر 2 ح فق مش-4
6-مقدم قوات خاسە حەمید عەباس عەبدالرەسوڵ امر ف 2 لمش -19
7-مقەدم سەلاحەدین محەمەد عەبدالکەریم امر ك م م -662
8-رائید عەبدالستار محەمەد شانی ف1 لمغ 2 فل 4
9-رائید محسن کرجی رجا امر ك د ب -51
10-رائید صەباح نازم رەقیب سورچی امر فوج دفاع وگنی-2
11- نەقیب حسام حەمید حەسێن ف1 لمش -19
12- رائید مزاحم عەبدالغەنی زێنون ف 3 لمغ 2 فل 4

13- نقیب قوات خاسۀ عۀبداللۀ حۀسۀن سالۀح مستشار فوج دفاع وگنی 151
14-ملازم اول شهاب احمد حوسۀن ف 1 لمغ 2 فل 4
15-ملازم اول حویش مۀحمود رۀجۀب ف 3 لمغ 2 فل 4
16-ملازم اول جمعۀ حۀمید رۀحیم ف 1 لمغ 2 فل 4
17- ملازم فرهاد مامند حۀمید فوج دفاع وگنی-51
18- مستۀشار مامۀند حۀمۀد مولود فوج دفاع وگنی-51
19-مستۀشار صابیر رۀقیب محۀمۀد سورچی فوج دفاع وگنی-2
20-مستۀشار فۀخری ئیسماعیل عۀبدالقادر فوج دفاع وگنی-133
21- مستۀشار محۀمۀد تاهیر زیکاوی فوج دفاع وگنی-107
22-مستۀشار خۀلیل عۀبدوۀا ئیبراهیم الشرفانی فوج دفاع وگنی-109
23-مستۀشار سوارۀ فۀرۀج فۀتاح الجاف فوج دفاع وگنی -239
24-مستۀشار حیدر رۀشید حمد امین فوج دفاع وگنی -78
25-مستۀشار شۀعبان محۀمۀد تۀها فوج دفاع وگنی -20
26-مستۀشار قادر شۀفیق نۀعمان فوج دفاع وگنی -63
27-مستۀشار شۀخ مۀجید بایز حۀسۀن فوج دفاع وگنی -61
28-مستۀشار قاسم فارس تاهیر ئاغا فوج دفاع وگنی -85
29-مستۀشار جۀماۀ فۀقۀ حوسۀن فوج دفاع وگنی -97
30-مستۀشار شۀریف مۀحمود مۀعروف فوج دفاع وگنی -126
31-مستۀشار عوسمان عۀبدالۀۀحمان فۀتح اللۀ فۀوج 165
32-مستۀشار عومۀر ئۀحمۀد عۀلی فۀوج 171
33-مستۀشار خدر رۀشید بۀحری فۀوج 173
34- جاش رۀشید رۀحمان مۀجید فۀوج 51
35- جاش موحسین عۀبدوۀا ئاغا مۀجید ئاغا فۀوج 51
36- جاش صۀباح قادر محۀمۀد فۀوج 51
37- جاش نازم رۀقیب محۀمۀد فۀوج 2
38- جاش بشار خۀلیل تۀفیق فۀوج 2
39- جاش برزۀ مۀزهۀر تقی الدین فۀوج 2
40- جاش مۀهدی سامی کزۀ فۀوج 2
41- جاش فاروق محۀمۀد رۀحیم فۀوج 151
42- جاش حوسۀن سالۀح رۀشید فۀوج 151
43- جاش عۀزیز کۀریم حسۀن فۀوج133
44- جاش برهان ئۀحمۀد یونس فۀوج107
45- جاش حۀجی رۀشید محۀمۀد فۀوج107
46- جاش زیاد حوسۀن عۀبدوۀا فۀوج 109
47- جاش کماۀ ئیسماعیل عومۀر فۀوج109
48- جاش عۀلی حوسۀن عومۀر فۀوج109

49- جاش تاریق سدیق حمە سو فەوج 239
50- جاش عەلی قادر مەجید فەوج 239
51- جاش جەمیل مستەفا محەمەد فەوج 51
52- جاش محەمەد حامد عەبداللە فەوج 2
53- جاش عەبدوڵا کەریم مەولود فەوج 61
54- جاش عەبدالڕەحمان حەسەن محەمەد فەوج 61
55- جاش سلەمان عارف حەمەد مستەفا فەوج 85
56- جاش بەکر عەبدولا ڕەشد کەریم فەوج 85
57- جاش سالەح محەمەد حەمەدەمین فەوج 97
58- جاش محەمەد عەبدالکەریم قادر فەوج 97
59- جاش حەسەن مەحمود هورمانی فەوج 115
60- جاش سدیق ئەحمەد عەلی فەوج 171
61- جاش محسن حسامەدین عەلی فەوج 126
62- جاش ڕەشید مەعروف محەمەد فەوج 126
63- جاش محەمەد ئەمین قادر محەمەد ئەمین فەوج 126
64- جاش یوسف بابا ڕەسوڵ عەلی فەوج126
65- جاش کەریم مەعروف فەیزوڵا فەوج 126
66- جاش فەتاح عومەر نەریمان فەوج 165
67- جاش سەعید عەبدوڵا عەزیز فەوج 165
68- جاش عەبدوڵا ڕەسوڵ ئیسماعیل فەوج 171
69- جاش مەحمود عەبدوڵا ئەحمەد فەوج 171
70- جاش بایز عەزیز ڕەشید فەوج 213
71- جاش محەمەد قادر بابە فەوج 1
72- جاش ئەحمەد ئەحمەد حوسەن فەوج 2
73- جاش سەلیم سوتان زێباری فەوج 23
74- جاش ڕسرکوت حەسەن ڕەسوڵ فەوج 51
75- جاش عومەر بایز حەسەن فەوج 61
76- جاش جاسم فارس تاهیر فەوج 85
77- جاش کەماڵ فەقێ حوسەن فەوج 97
78- جاش ئیبراهیم مەحمود مەعروف فەوج 126
79- جاش کاکا دین محەمەد خورشید فەوج 165
سێیەم: بەخشینی نیشانەی ئازایەتی بە یەکەی فرقەی پیادەی 33
1-لواو رکن مشاۆ ڕەمزی مەحمود عەبدوڵا قائید فرقە مش-33
2-عەمیدی قوات خاسە عەلی حوسەن مزعەل امر لمش 72
3-عەمید مەتەر محەمەد سالەح امر مدم فق-33
4-عەقیدی روکنی قوات خاسە خالید بەهلول العیبی امر لمغ-1 فل 1 خ
5-مقەدەمی روکن قوات خاسە ئەحمەد شاکر مەحمود مقدم لمغ -1فل 1 خ

6-رائید نوری حامید ئەحمەد امر ك مدم-956
7-رائید خزیر عەبدوڵا سواد لمغ-1 فل 1 خ
8-رائید عامر سالح محەمەد امر ف 1 لمش-72
9-رائید رەعد سوادی مراح امر ف 2 لمش-72
10-رائید رەعەد حەمید شەبیب امر ف 3 لمش-72
11- رائید عەلی کرمش حەسەن امر ك مدم-79
12-نەقیب قوات خاسە مەحمود سلەمان رەشید امر ف 3 لمخ – 1 فل 1 خ
13-نەقیب قوات خاسە سلاحەدین فلیح کاتع امر ف 2 لمخ – 1 فل 1 خ
14-نەقیب سەعدی عەبدالحەمید خەلیل امر ف 1 لمخ – 1 فل 1 خ
15-ملازم اول عەدنان ئەحمەد محەمەد ك د ب -41
16- جاش تەیب تاهیر ئەحمەد فەوج 2
17- جاش بەشیر عەزیز خدر فەوجی 2
18- جاش قادر فەرحان قادر فەوجی 51
19- جاش کاکە رەش مەولود خدر فەوج 51
20- جاش کامەران عارف عومەر فەوج 239
21- جاش عەلی سەعید محمد فەوج 239
22- جاش رەمەزان رەشید حەسەن فەوج 109
23- جاش حوسەن ئاشوور میکائیل فەوج 109
24- جاش ئەحمەد عوسمان عەزە فەوج 107
25- جاش سلیم یونس بوکان فەوج 107
26- جاش فەیسەل رەسوە مستەفا فەوج 133
27- جاش خالید محەمەد خالید فەوج 133
28- جاش عەبدوڵا حەمەد ئەمین فەوج 151
29- جاش صابیر قادر عەزیز فەوج 151
چوارەم: بەخشینی نیشانەی ئازایەتی بە یەکەکانی سەر بە قیادەی قوات جەحفەل 1
1- لیوا روکن ایاد خلیل زکی قائد قوات جج د و -1
2- عەمید قوات خاسە نسەیف جاسم حەمادی امر لمغ-2 فل 6
3- عەمید زەنون یونس عەبدوڵا امر المقر المسیگر لمدم ق ق جج د و -1
4- عەقید نزار ئەحمەد شەهاب امر لمش -39
5- مقەدەم روکن قاسم ئیبراهیم عەلوان چ ر 3 ق ق جج د و -1
6- مقەدەم ئەحمەد محەمەد فەرەج مقر ق ق جج د و -1
7- مقەدەم عەدنان خەلیفە جاسم امر ف 1 لمغ -2 فل 6
8- مقەدەم عەبدالقادر سەلمان عومەر امر لمر ف 3 لمش -36
9- مقەدەم حوسەن فەزەدین عەبدالقادر امر ك م م -22
10- مقەدەم عەلوان محەمەد عەلوان امر ف 1 لمش -39

11- مقدم سعد عبد الغنى عوسمان امر ف 2 لمش -39
12- مقدم روكن حوسن على حميد امر لمش-36
13- رائيد عزاب ئحمد عبد امر ف 2 لمغ 2-فل 6
14- رائيد عبدالسلام عفريب كزار امر ف 3 لمغ 2-فل 6
15- رائيد خاليد محمد عبدالتيف امر ف 1 لمش-36
16- رائيد جاسم محمد جاسم امر ف 3 لمش-36
17- رائيد ناسر رحيم يوسف ك م م -103
18- رائيد عوسمان عبدوا محمد على امر ف 2 لمش – 438
19- نقيب فاز حنيتر جوهر ف 1 لمش -438
20- نقيب على حوسن سرير ف 3 لمش -438
21- رائيد حقى ئيسماعيل حسن و-امر ف 2 لمش -438
22- ملازم اول عبدالقادر معتسم شهاب ف 1 لمش-39
23- ملازم اول سالم تاي ويس ف 2 لمش-36
24- ملازم اول حوسن رحيم سامر ف 3 لمش-39
25- ملازم اول محمد عربى شمران ف 3 لمغ – 2 فل 6
26- ملازم اول سمير ئيبراهيم عبدوا ك د ب-41
27- ملازم محمد ئيبراهيم تاب ك م م -662 ق خ
28- جاش ئيبراهيم شخ نسردين فوج 102
29- جاش نامق عزيز ئحمد فوج 102
30- جاش محمد سعيد ئحمد حمد فوج 197
31- جاش على ئحمد محمد فوج 197
32- جاش خدر فتاح حوسن فوج 170
33- جاش محمود فتاح حوسن فوج 170
34- جاش تحسين شاويس سعيد فوج 172
35- جاش هادى شاويس سعيد فوج 172
36- جاش ئنور رسو ئيسماعيل فوج 171
37- جاش ئيسماعيل محمود رسو فوج 21
38- جاش نجمدين سا ح ئحمد فوج 174
39- جاش ئكرم جعفر ئمين فوج 174
40- جاش لتيف ئحمد زبارى فوج 1
41- جاش قدرى ئحمد زبارى فوج 1
42- جاش ملا محمد تاهير خاليد فوج 1
43- جاش عاسف ئحمد زبارى فوج 23
44- جاش على تمر خاليد عومر فوج 23
45- جاش خاليد عبدالحمان فوج 23
46- جاش سليم مموند رسول فوج 98
47- جاش حوسن محمد عوسمان فوج فوج 75

48-جاش سەعید زەراری فەوج 25
49- جاش محەمەد سەعید مەحمود فەوج 118
50- جاش ئەنوەر محەمەد رەزا مەحمود فەوج 131
51- جاش صەباح سەعید کەریم هاواری فەوج 106
52- جاش خالید مەحمود ئەحمەد فەوج 96
53- جاش محەمەد عومەر ئەمین فەوج 81
54- جاش حەسەن ئەمین فەرەج فەوج 201
55- جاش محەمەد سەلیم قادر عوسمان فەوج 17
56- جاش عەلی خدر دەروێش فەوج 17
57 -جاش شکور عەبدالەحیم ئەحمەد فەوج 172
58- جاش حەسیب دەروێش عوسمان فەوج 172
59- جاش کەریم ساڵح مارف فەوج 237
60- جاش محەمەد مەمەند رەسوڵ ئاغا فەوج 98
61- جاش زەکی حاجی بابە فەوج 1
62- جاش ماهر حاجی فەوج 1
63- جاش ئەحمەد رەشید ئەسعەد فەوج 23
64- جاش شاکر کەریم زەباری فەوج 23
65- جاش عەزیز نەسرەدین عەزیز فەوج 102
66- جاش حەمەدەمین رەحمان حەمە فەوج 102
67- جاش جەماڵ مەحمود مارف فەوج 102
68¬ – جاش عومەر محەمەد رەزا فەوج 131
69- جاش رەحمان ئەحمەد ئەحمەد فەوج 171
70- جاش رەزا عەلی رەحیم فەوج 174
71- جاش خەلیل کەریم حەمە فەوج 51
72- جاش مستەفا تەها سەلام فەوج 1
73- جاش محەمەد ساڵح محەمەد فەوج 23
74- جاش ئیسماعیل رەشید ئیسماعیل فەوج 239
75- جاش سەلام بایز حەسەن فەوج 61
76- جاش عەلی مەحمود محەمەد فەوج 173
77- جاش عومەر دەروێش نادر فەوج 174
78- جاش محەمەد حوسەن عەلی فەوج 118
79- جاش حەسەن سەعید ساڵح فەوج 106
80- جاش محەمەد شەمسەدین فەوج 81
81- جاش کەریم خزەیر مشیر فەوج 201
82- جاش عەبدوڵا عەلی حەمە فەوج 96
83- جاش خەلیل میران قادر فەوج 71
پێنجەم: بەخشینی نیشانەی ئازایەتی بە کەرتی فەرماندەوانی سوپای

عەراقی
1- عەقید روکن تەیار ئیسماعیل سەعید فارس امر جناح گیران الجیش 1-
2- مقەدەمی تەیار ئەحمەد رەشید فتنە امر سرب 2-
3- مقەدەمی تەیار عەبدالڕەزاق ئیبراهیم عەبدالڕەزاق امر سرب 530-
4- مقەدەمی فڕەکەوان خزەیر عیسا جەواد امر سرب 4-
5- رائیدی فرەکەوان ئەنوەر حەمەدەمین سرب-4
6- رائیدی فرەکەوان عەمران کازم هندی سرب-2
7- رائیدی فرەکەوان عەبدالباست ئیبراهیم یاسین سرب-2
8- ملازم اول تیار خلف حسەن عەلاوی سرب-41
9- ملازم اول تیار الهام عون الرفیق یونس سرب-4
10- ملازم اول تیار خالید عەبدالعەزیز عەبدوڵا سرب 4
هەروەها بە پێی نوسراوی سەرکایەتی کەمار ژمارە 1-18-2874 لە ڕێکەوتی 25-5-1988 بە واژەی فریق رکن عەلائەدین کازم حەماد راستگری نهێنی سەرکردایەتی گشتی هێزە چەکدارەکان ئەم 12 کەسە ڕەز لێنان بە نیشانەی ئازایەتیان بە کراوە کە بریتین لە:
1-مستەشار نەوزاد ئەنوەر بەتواتە فەوجی بەرگری نیشتمانی 4
2- مستەشار لەتیف ئەحمەد محەمەد زێباری فەوجی بەرگری نیشتمانی1
3- مستەشار مەحمود حەمە ڕەسوڵ فەوجی بەرگری نیشتمانی 26
4- مستەشار عەباس حاجی ئاغا سەرسیان فەوجی بەرگری نیشتمانی66
5- مستەشار سەلیم مامەند ڕەسوڵ ئاغا فەوجی بەرگری نیشتمانی 98
6- مستەشار جەماڵ خدر خالید دوبردانی فەوج بەرگری نیشتمانی 110
7- مستەشار عەباس بایز بالو ئاغا فەوجی بەرگری نیشتمانی 91
8- مستەشار عومەر بابەکر سەلیم فەوجی بەرگری نیشتمانی 114
9- مستەشار محەمەد عەلی ڕەسوڵ فەوجی بەرگری نیشتمانی 148
10- مستەشار حوسەن محەمەد عوسمان فەوجی بەرگری نیشتمانی 175
11- مستەشار بابەکر وسو محەمەد فەوجی بەرگری نیشتمانی 112
12- مستەشار محەمەد کانبی بالو ئاغا فەوج بەرگری نیشتمانی 147
ئاگەر ئەمانە نیشانەی ئازایەتییان پێ درابێت لە پرسەی ئەنفال, جگە لە کورد کوژەکان چ ناوێکی دیکەیان لە بنەین؟.

قانع ڕەشیدو ئاوڕتێبوون.. ستار ئەحمەد

متوربەکردن

ئەمە ،ماچە ؟
یان متوربەکردنمە..
بە ، خۆت ؟
کە گشت،
وردەکاری و
تامەزرۆیی و،
جوانیەکانتم تیا ،
خاڵی ئەکەیت؟
ئەمە لەباوەش گرتنە ؟
یان ، هەوەدانە :
بە گەڵانۆی،
پڕاسووە چۆتکە.
بە جەستەم ، و…
دووبارە بوونەوەمان ،
بۆیەک..؟؟

ئەم شیعرە کورتە، بە شێوەیەکی قووڵ و هونەری، هەست و سۆز و پرسیارگەلێکی فەلسەفی سەبارەت بە سروشتی پەیوەندییەکی نزیک و خۆشەویستی دەوروژێنێت. لێرەدا هەستێنگاندنێک بە شیعرەکە دەخەمەوو :

: وشەی "متوربەکردن" وەک نازناو و لە ناونیشانی شیعرەکەدا، بە تایبەتی لەگەڵ وشەی "ماچ" بەراورد دەکرێت، پەدەچێت ئاماژە بێت بە شێوەیەک لە تەکنیبوون، هەمژین، یان داگیرکردنێکی ڕۆحی و سۆزی. لەوانەیە بە واتای چوونە ژوورەوە یان تەکنیکردنی قووڵ بێت، کە سنوورەکانی خودی کەسەکە دەشکێنێت. ئەم وشەیە تەوژمێکی تایبەتی و نهێنی بە شیعرەکە دەبەخشێت.

پرسیاری یەکەم :

(ماچ یان متوربەکردن بە خۆت؟):
شیعرەکە بە پرسیارێک دەست پێدەکات: ئایا ئەمە تەنها "ماچ"ێکی

سادەیە یان "متوربەکردن"ەکی قووڵە "بە خەت"؟
متوربەکردن بە خەت: ئەمە واتای ئەوەیە کە کەسی خۆشەویست هەموو وردەکارییەکان، ئارەزووەکان ، جوانییەکانی شاعیر لە خۆیدا کەدەکاتەوە و دەیانکەشێت. وەک ئەوە وایە خۆشەویستەکە ببێتە گۆزەیەک کە شاعیر تێیدا خاڵی دەبێتەوە. لێرەدا، تەکنیکبوونەکە گۆیشتووەتە ئاستێک کە شاعیر هەست دەکات بوون و ناسنامەی خۆی لەدەست دەدات یان تەکنیک بە بوونی ئەوی تر دەبێت.
پرسیاری دووەم (لەباوەش گرتن یان گۆڕانەوەی پەراسووە چۆتەکە؟):
: ئایا ئەمە تەنها "لەباوەش گرتن"ەکی جێستەییە، یان هەوەدانەکە بە چاککردنەوەی کەمیەک یان کەلێنێکی ڕۆحی؟
پەراسووە چۆتەکە: ئەم دەستەواژەیە ئاماژەیەکی ئایینی و ئەفسانەی هەیە (بە تایبەت لە چیرۆکی دروستبوونی حەوا لە پەراسووی ئادەم)، کە لە کولتووری کوردیشدا بەرهەمی زۆری شیعری لە کەوتووەتەوە. مەبەست لەی ئەوەیە کە دوو خۆشەویست لە بنەڕەتدا بەشێکن لە یەک بوون (یەکەکیان "پەراسووی چۆتەکە"یە کە دەبێت بگەڕێتەوە شوێنی خۆی) و تەنها بە یەکگرتنەوەی ئەم دوو بەشەیە کە "دووبارە بوونەوە بە یەک" تەواو دەبێت.
واتە، لەباوەش گرتنەکە تەنها کارێکی جێستەیی نییە، بەڵکوو پرسەیەکی ڕۆحییە بە تەواوکردن و گۆڕانەوە بە حاڵەتی ڕەسەنی یەکبوونی.
زمان و دەربڕین: شیعرەکە زمانی سادە و لە هەمان کاتدا قووڵ بەکاردەهێنێت. بەکارهێنانی وشەگەلێی وەک "متوربەکردن" و "تامەزرۆیی" کاریگەرییەکی تایبەتی هەیە.
بەکارهێنانی پرسیار: تەکنیکی پرسیارکردن ــ شیعرەکە زیندوو دەکاتەوە و خوێنەر ناچار دەکات بە شوێنەکی قووڵ بیر لە پێوەندییەکە بکاتەوە.
لە چەند دێڕێکی کورتدا، شیعرەکە کەمەڵک بیری گەورە (ناسنامەی تاک، تەکنیکبوون لە خۆشەویستیدا، تەواوکاری ڕۆحی) دەخاتە ڕوو.
: ئاماژەدان بە چیرۆکی "پەراسووی چەوت" قووڵاییەکی فەلسەفی ، بە شیعرەکە دەدات.
ڕیتم : شێوازی دابەشکردنی دێڕەکان و بەکارهێنانی کەمکردنەوەی دێڕەکان ، ئاماژە بە پچڕان و قووبوونەوەی بیرکان دەکات.
بەکورتی :
ئەم شیعرە نموونەی شیعرێکی نوێی کوردییە کە توانای تێپەڕاندنی سنووری کانی هەستی سادەی خۆشەویستی هەیە. بە گۆڕانەوە لە پێوەندییەکی نزیکەوە، پرسیار لەسەر ناسنامە و یەکبوونی مرۆڤ دەکات. پرسیاری شاعیر ئەوەیە:

ئایا ئەم تەکنیکبوونە بوونم هەیە مژدەمژەت یان تەواوم دەکات؟
لە کۆتاییدا، شیعرەکە ڕوونی دەکاتەوە کە لە خۆشەویستی ئاستەقینەدا، ماچ و لێباوەش گرتن تەنها کرداری جەستەیی نین، بەڵکوو گەڕانەوەیەکی پیرۆزن بۆ یەکێتییەکی لەمژینەی ڕۆحی.

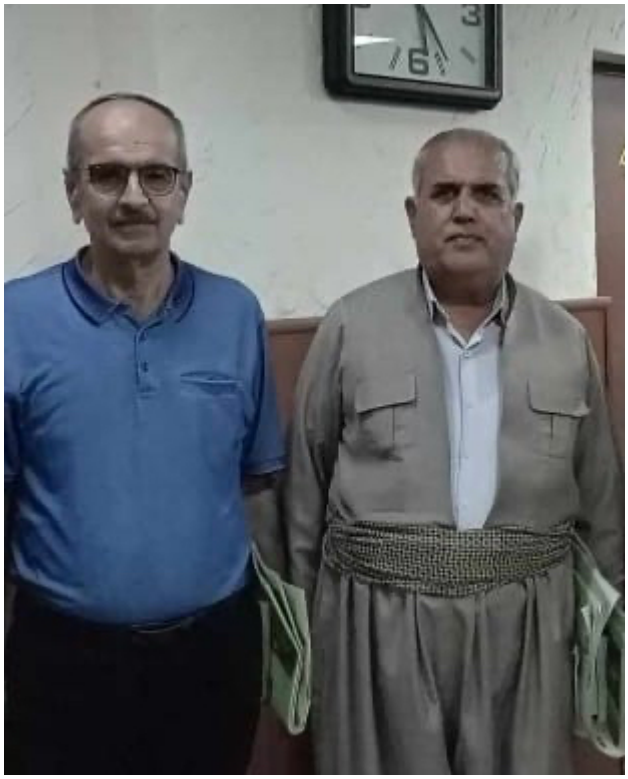
ستار ئەحمەد

لەچکی کچی دواییکردنی نووسەر و فەلکلۆرناس (هاشم شەناغەیی) دا.. کامەران حاجی ئیلیاس

هەرچەندە دانیشتووی یەک گەڕەک بووین، بەڵام من کاك (هاشم حاجی عەلی شەناغەیی)م زیاتر لە ڕێگەی هاموشۆ کردن بۆ مزگەوت وە لە ڕێگەی ئامادەبوونی لە کۆڕ هونەرەی و ئەدەبییەکانم ناسی . ئەو جگەلەوەی نووسەرێکی بواری حەیران و فەلکلۆر بوو یەکێك بوو لە ئامادەبووانی سەرجەم کۆڕ هونەری وئەدەبیەکان دا کە لە شاری هەولێر ئەنجام دەدرێن.. بۆڕ کاك هاشم زۆری حەزی لە خوێندنەوەی کتێب و گۆڤارەکان بوو لەهەر شوێنێك کۆڕێك هەبواییە ئەو لەوێ بوو هەموو جارێ پێشوەختە منیشی لەشوێن و کاتی کۆڕکان ئاگادار دەکردەوە خۆئگەر من لەبەر هەرهەکارێك بەم نەکرابایە ئامادەی کۆڕێك بم بۆتایبەتی لەو کۆڕانەی کتێب و گۆڤارکان ڕوورسمی ناسین و بەاوکردنەوەی بۆ دەکرا ئەوا لەکاتی دابەشکردنی کتێبەکان یان گۆڤارکان بەهەرشێوەیێك بوواییە دانیەکی بەمنیش دەهێنا ئەنجا زۆرجار هەربەدەستی خۆی راستەوخۆ کتێبەکە یان گۆڤارەکەی دەگەیاندە دەستم یان لە ڕێگەی کاك محەمەدی کۆی دەگیشتە دەستم ..
کاك هاشم خوولیاو حەزکی زۆری بۆ خوێندنەوە هەبوو لە ماڵەکەی خۆیدا کتێبخانەیەکی خنجیلانەی هەیە کە چەندین کتێب و گۆڤاری بەسوود لە خۆ دەگرێت.. خاڵکی تری کاك هاشم نووسین بوو لە بواری حەیران بۆتایبەتی لەسەر ژیانی حەیران بۆژان لەم ڕێگەیەوە

ماندووبوونەکی زۆری ئەکەشا بەدوادا چوونی زۆری دەکرد تاوەکو ژیانامەی ئەو حەیران بەژانەی کەدەکردەوە بە ئەو مەبەستەسردانی چەندین شوێن و کەس وکاری حەیران بەژان دەکرد بۆئەوەی بەدورستی ژیانی حەیران بەژان کەبکاتەوە، جگەلەوەش زۆرجار بەخۆی تەکستی حەیرانی دەنووسی زۆربەی بابەتەکانیشی لە رۆژنامەی هەولێر و گەڤاری دیوان بڵاودەکردەوە، چەندین جار ئەوەی لەلای من دەرکاندبوو کە هیوای وایە لە داهاتوو ئارەزووی ئەوە دەکات کە بەرهەمەکانی لە چوار چەوەی کتێبێکدا چاپ و بڵاوبکاتەوە.. سەدحەیف و مخابن ئەو خۆزگەی تا لە ژیان دابوو نەهاتەدی بەو هیوایەی لە داهاتوو بەهەموو لایەك بتوانیین سەرجەم نووسینەکانی بەتایبەتی ژیانامەی حەیران بەژان لە چوارچەوەی کتبێك دا چاپ و بڵاوبکینەوە بە ئەوەی ئەو خۆنەی بێتە دی.
لە لاپەری تەی کەمەایەتی فیسبووکی خەی دا كاك هاشم گەشەیکی (36) ئەقەیەی بە ناوی (ئەوە رۆژە) بڵاوکردەوە ،کەباس لە قەناغەکانی ژیانی خەی دەکات هەروەها باس لە گوندی (شەناغە) و شاری هەولێر دەکات بەشەویکی گشتی کەمەی یادەوەری و بەسەرهاتی خەی بە زمانە سادەیی خەی دەگێرێتەوە، تارادەیەك بە مەژوو دەکرێت وەکو سەرچاوە سوودی لەوەربگیرێت.
من دەنیام کەمەی نووسەرو فەلکلۆرپەژوەر هاشم دەست نووسینی تری بەناونیشانکراوی هەیە بەوهیوایەی لە داهاتوو سەرجەم دەست نووسینەکانی چاپ و بڵاوبکرێتەوە
كاك هاشم لە رووی کەمەایەتیش کەسێکی کراوە بووە، خەشویستی هەموکەسێك بوو بەتایبەتی لەگەڵ دانیشتوانی گەڕەك ئەو بەردەوام هاموەشی مزگەوتی دەکرد هەردەم فاکتەری خێر بوو سانانك بوو بەدەست نەخشی دە دەیناناند هەرگیز بیرم لەوە نەکردبوو کە رۆژێك دەت ئەم چەند دێرە بە تە بنووسم ،سەدحەیف و مخابن چل رۆژ لەمەوبەر لە رۆژی سەشەمە 2025\9\16 لەگەڵ وەرینی گەڵای پایز كاك هاشم ،مائاوایی لەکردین.. دووردبگیانی پاکی جێگای فیردەسی ئەعلا بێت.

سیمبولیزم لە چیرۆکی مندالاندا.. ڕزا شوان

هەماسازی"سیمبولیزم" شتێکە گوزارشت لە شتێکی تر دەکات. شتەکان، وێنە، نووسراو، دەنگ یان هەما و نیشانەی تایبەتن کە نوێنەرایەتی شتێکی تر دەکەن. وشەی سیمبول، لە وشەی"سیمبەلەن"ی یۆنانی کۆنەوە وەرگیراوە . لە لە زمانی فەرەنسیش "سیمبول" بەکارهێنراوە. لە ساڵی (١٦٥٠) دا، بە پراکتیکی پەیدانی شێوازی هەمایی شتەکان سەریهەڵدا. سیمبول واتای"هەما، نیشانە، وشەی نهێنی، مەبەست" دەگەیەنێت. هەما شتێکە لە دەرەوەی واتای خۆی واتایەکی تر دەگەیەنێت. لە ساڵی " ١٨٩٢" دا، سیمبولیزم، وەک بزووتنەوەیەکی وێژەیی، لە فەرەنسادا بەاوبوونەوە. لەو ساڵەوە "سیمبول، سیمبولیزم" بوون بە دوو وشەی وێژەیی جیهانی.

لەوانەیە هەستی پێنەکەین، کە لە ژیانی ڕۆژانەماندا، نەک تەنها لە وێژەدا، ڕۆژانە تووشی سەدان هەمای جەراوجەر

دەبین. کە واتایەکی تریان هەیە. بە نموونە وشەی پیتی (پی) شوشتنی وەستانی ئۆتۆمبێلێ، پیتی (ڤی) واتای سڕکەوتن دەگەیەنێت. وشەی (فڕۆکە) ی سەر تابلۆی شەقامەکان، واتای ڕێگای فڕۆکەخانە دەگەیەنێت.
پەناسەی سیمبولیزم لە وێژەدا:

سیمبولیزم وەک بەرزترین شێوەی خەیاڵ، یەکێکە لەو میکانیزمە هونەرییانەی کە زۆرترین جار، لە دەقە وێژەییە جەراوجۆرەکاندا بەکاردەهێنرێت. سیمبولیزم بریتییە لە ئامراز و لە شێوازێکی وێژەیی بەهێز، کە تێیدا هەماکان بە نیشاندانی بیرۆکەی قووڵ و ستایشە جیاوازەکان لە مانای وشەکانی خۆیان بەکاردەهێنرێن. لەوانەیە مانایەکی شاراوە، لەناو ئەم هەمایانەدا بدۆزینەوە.
هەماکان ڕەنگی گرنگ دەگێڕن، لە داشتنی بابەتەکان و گێڕانەوەی کارەکتەرەکان و شۆڕش و ئاشکراکردنی پاڵنەر و پەیامە بنەڕەتییەکان.

نووسەران دەتوانن لە ڕێگەی بەکارهێنانی هەماکانەوە، بە پوختی گوزارشت لە بیرۆکەیەکی قووڵتر و لە هەست و لە تاوەرە ئاڵۆزەکان و لە چەمکە ئەبستراکتەکان بکەن. لە دەروەی مانای وشەکانی خۆیان. لە بری ئەوەی، کە بە ڕوونکردنەوەیەکی درێژ ڕوونیان بکەنەوە. هەما لە کولتوورە نەریتە وێژەییە جەراجۆرەکاندا، بە دەربڕینی بیرۆکەی ئاڵۆزەکان بەکارهێناون. ستراتیژی هەماکان دەتوانێت بە چاوخشانێک زۆر شت بگەیەنێت و بەربەستەکانی زمان تێپەڕێنێت. تێگەیشتن لە هەماسازی لە وێژەی منداڵاندا، زۆر گرنگە. پەیستی بە قووڵبوونەوە هەیە.
گرنگییەکانی هەماسازی لە وێژەی منداڵاندا:
سیمبولیزم لە وێژەی منداڵاندا، تەنیا بە کات بەسەربردن نییە. سیمبولیزم لە وێژەی منداڵان، سەرچاوەی ڕووکەشبوونی بیرکردنەوەی منداڵان و ئاگادارنەبوونیان لە واتا نیشانەییەکان کە لە دەقەکاندا هەن. بەڵام خەیاڵیان سەرقاڵ دەکەن بە بیرکردنەوە و تێگەیشتن لە واتا شاراوەکانیان. ئەو منداڵانەی کە لە ژینگەیەکی خوێندنەوەدا پەبگەن و لایەن دایکان و باوکانیانەوە هانبدرێن، دەتوانن لە هەماکان و لە پەیام و مەبەستەکانی چیرۆکەکان یان هەناوەکانی بە منداڵان تێبگەن و لێکیان بدەنەوە.

هەما زۆر زیاتر لەوەی کە تەنها شەوزاک بێت بە گەلانەوەی چیرۆک. بەڵکو دەروازەیەکە، یارمەتیدانی منداڵان دەدات، بۆ تێگەیشتنێکی قووڵتر، لە بیرکردنەوەی ئاڵۆزکانی ژیان و لە چەمکە ئەبستراکتەکان. منداڵان لە ڕێگەی هەماکانەوە، بە ڕێگەی نوێ و قووڵتر لە جیهانی دەوروبەریان دەڕوان و پێی ئاشنادەبن. هەماکان ڕێگەیەکی گرنگییان لە گۆشەکردنی زانستی و لە سەزداریی منداڵان هەیە. هەماکان چیرۆکەکانی منداڵان، جوانتر و شیرینتر و سەرنجڕاکێشتر دەکەن. هانی بیرکردنەوەی ڕەخنەییان دەدەن.
بەکارهێنانی سیمبولیزم، لە چیرۆکی منداڵاندا، یارمەتیان دەدات بۆ هەستکردنێکی زیاتر و بۆ فراوانکردنی ئاسۆی خەیاڵیان و بۆ زاخاودانی بیر و هۆش و هەزریان. هەر چیرۆکێکیش لە وێژەی منداڵاندا، پەیامێکی: ڕەوشتی، کۆمەڵایەتی، نیشتمانی، مرۆڤایەتی لەخۆگرتووە. بۆ زۆری چیرۆکی فۆلکلۆریی کوردی بۆ منداڵان، لەسەر هەما داڕێژراون. هەماکانیش، ئاژەڵ و باڵندە و دارودرەخت و گوڵ و مەڕوو و شتی گیاندار و بێ گیانی دیکەن، کە لە سروشتی جوانی کوردستاندا هەن، وەک:
(شاخ، کانی، کەو، ئاسکە، گورگ، ڕەوی، چەقەڵ، مەڵ، داربەڕوو، نەرگز،... هتد)

هەماکان بیرکردنەوەی ڕەخنەیی بەرەو پێشەوە دەبەن. هانی منداڵان دەدەن، کە بە قووڵییەوە لە دەقەکان بڕوانن و فکری شیکردنەوە و لێکدانەوەی بیرکە ئاڵۆزکان و مانا بنەڕەتییەکانیان ببن. فریان دەکەن بۆ تێڕوانینێکی وردتر، لە پەیامە قووڵەکانی چیرۆکەکان بڕوانن. بۆ نموونە: لە چیرۆکی "دار بەخشندەکە"، دار هەمایە بۆ خۆشویستی و قوربانیدانی بۆ بەرامبەر. یان چیرۆکەهێنراوەی (ڕەوی و کەشکەشەر) ی بیرمەندی کوردمان پیرەمەردی نەمر. ڕەوی، هەمایە: بۆ مرۆڤی زمان لووس و فێڵباز و خۆتێنەر. کە دەیەوێت لەژێر پەردەی ئایین و بە ڕووالەت پیاوچاک و تەبەکار، کەسانی دڵپاک و خۆشباوەڕ بخەڵەتێنێت و تەفریان بدات. بەنام ئەم کەسانە، ناسراون و ناوزاون، خەڵکی دەیاننناسن و شارەزان لە فێڵ و نیاز ناپاکیان و باڵایان پێیان نییە. کەشکەشریش وەک هەمایەکە، بۆ کەسانی وریا و ژیر و پێندوەرگرتوو.
نموونەیەکی مەدەرنی چیرۆکەهێنراوەی هەمایی کوردیتان بۆ باس دەکەین، کە کورتە چیرۆکەهێنراوەیەکی، هێنراوەنووس و

چیرۆکنووسی گەورەی گەلەکەمان، کاک (لەتیف هەلمەت)ە، لەژێر ناوی (پیرەمێردێک)، ئەمە دەقەکەیەتی:

پیرەمێرد

چووە قوتابخانەی گوندێ

لە حەوشەیدا راوەستا

دەوریان لێدا مامۆستا

هاخاڵە گیان

چیت گەرەکە خاڵە گیان

پیرەمێردی بەستەزمان

کە لاواز بوو وەک گەچان

وتی توخوا مامۆستا گیان

فێرم ناکەی چۆن بنووسم کوردستان

هەڵمەت لەم کورتە چیرۆکەهەنراوەیدا بە منداڵانی کورد، پیرەمێردی کردووە بە هێما. نیشتمانپەروەرێکی تامەزرۆ و شەیدایەکی فێربوون و نووسینی "کوردستان"ە. لە رۆگای ئەم پیرەمێردەوە، دایەوەت، پەیامی کوردستان پەروەری و خۆشەویستی و هاوبەستەبوون بە کوردستان، لە دڵی منداڵانی کوردمان بوونەت. کە نەوەی ئەمڕۆ و داهاتووی کوردستانن. مامۆستاش هەمای فێرکرن و پەروەردەکردنە. قوتابخانەش هەمای شوێنە پەروەردە و فێربوون و زانینە. بەیە پیرەمێردەکەی بردووەتە قوتابخانە.

هاندانی منداڵان بە دەستنیشانکردن و تێگەیشتن و لێکدانەوەی هێماکان، دەتوانێت، ئەزموونی خوێندنەوەیان زۆر بەرزبکاتەوە. لە چیرۆکی منداڵان، هێماکان چەندین شێوەی جیاوازیان هەیە. هەریەکەیان چەژ و تامێکی ناوازە بە چیرۆکەکە دەبەخشن.

چەندین هێمای گەردوونی هەن، کە هەمان مانا لە سەرانسەری کولتوورەکاندا هەڵدەگرن. وەک لە هەموو جیهاندا "دڵ" هێمای خۆشەویستییە. سێ ڕەنگەکانی چرای هاتووچۆ "ترافیک لایت"، "سوور" بە وەستان، "زەرد" بە ئامادەبوون، "سەوز" بە ڕۆیشتن.

بە نموونە ئەمانە، کەمێک ڕەنگ و گوڵ و ئاژەڵ و باڵندە و شتەکانی دیکەن، وەک هێما بەکاردەهێنرێن و گوزارشت لە شتێکی تر دەکەن یان واتایەکی شاراوەیان هەیە:

ڕەنگەکان:

سپی: هێمای دڵپاکی، بێتاوانی، ئاشتی. خەبەردەستەوەدان

ڕەش: هێمای ماتەمینی، مردن، خراپە، نهێنی. خەمباری

سوور: هێمای سەزداری، خۆشەویستی، مەترسی. تووڕەیی،

وروژاندن
سوز: هەمای سروشت، گەشبینی، هیوا، گەشکردن، بەپیتی، سامان، ئیریی
زەرد: هەمای خەر، هیوا، گەشبینی، سامان، شادی، ئاگاداری، نەخشی، ترس.
شین: هەمای ئارامی، دەتەنگی، سەقامگیری
پەمەیی: هەمای خەشەویستی، جوانی
ئاژەڵکان: پانتایەکی زەریان وەک هەما، لە چیرۆکانی منداڵان گرتوونەتەوە.
شەر: هەمای ئازایەتی، هەز، شاهانە، سەرکردایەتی
سەگ: هەمای بەئەمەکی
ڕەوی: هەمای فەبازی، زەرزانی، هەڵخەڵەتاندن
گورگ: هەمای دڕندەیی، چاوچنۆکی
چەقۆ: هەمای نەوسنی، چەسی
مەڵ: هەمای بەدەسەڵاتی، بە زیانی، نەرم و نیانی، خەڵاگری، ئارامی
ئەسپ: هەمای هەز، ڕاپەڕین، شکۆمەندی
باڵندەکان: بەشکی زەری چیرۆکی منداڵان، وەک هەما باڵندەیان بەکارهێناون:
کەتری سپی: هەمای ئاشتی، ڕەحی پیرۆز
هەڵۆ: هەمای ئازایی، ئازادی
هەماکان لە سروشتدا: سروشت دەوەمەندە بە هەماکان کە شتەکان و چەمکەکان و ئەزموونەکانی مرۆڤ بەرجەستە دەکەن:
خەر: هەمای ژیان، هیوا
خەر هەڵهاتن: هەمای سەرەتایەکی نوێ
مانگ: هەمای نهێنی، گەڵانکاری.
شاخ: هەمای بەربەست، دەستکەوت
با: هەمای ئازادی، ونبوونە
ئەستێرەکان: هەمای خەون، چارەنووس
گوڵ: هەمای سروشت، جوانی، مەینەیی، گەشکردن، لەدایکبوون، خەشەویستی پەپوولە: هەمای جوانی، بە زیانی، لە دایکبوونەکی نوێ، گەڵانکاری
ڕووبار: هەمای گەشتی ژیان، گەرانی
ئاگر: هەمای ڕووناکی، ژیان، ژیانەوە، زانین. لەناوچون
گەڵپی کارەبایی: هەمای بیرکردنەوەی نوێ
منداڵان، هەمای دەپاکی، بەتاوانی، ڕاستگۆیی، بەردەوامی ژیان

بەرزکردنەوەی دوو پەنجەی وەک حەوت (٧): هەمای سەرکەوتن.
لە چیرۆکی هەمایی بۆ منداڵان، زۆر ئاسایی، هەروەکو مرۆڤەکان، ئازەڵ، باڵندە، گوێ، چیا، هێڵە، کەو، پەپوولە،... هتد، بۆ کوردی قسەبکەن، پێکەنین، بیرکردنەوە، چاوبخانە، ئاهەنگ بگێڕان، گەرانی بچکان، چشت لێبنێن،...هتد. منداڵانی قەناخی خوێندنی، باوەڕیان بەم شتە هەمایانە دەکەن، چۆن لە گەڵانەویان وەردەگرن.
چیرۆکەکانی (کلیلە و دیمنە)ی نووسەر و بیرمەندی هیندی بیدەبا، چیرۆکی ئەفسانەییەکانی، چیرۆکنووسی یونانی (ئیزۆپ)، چیرۆکەهەنراوەکانی (لافۆنتین) چیرۆکنووسی فەرەنسی بۆ منداڵان. چیرۆکەهەنراوەکانی میری شاعیرانی عەرەب (ئەحمەد شەوقی ـ بۆ ڕۆژنامەک کورد) بۆ منداڵان. هەموویان وەک هەما: ئازەڵ و باڵندە و ڕووەک و دار و ڕووبار و،...هتد، شتی هەمایی تریان بەکارهێناون، کە هەمان و مەبەستی بەر و دوایان مرۆڤەکانن. لە وێژەی منداڵانی کورد دا، بە دەیان چیرۆکی فۆلکلۆری و مەدەرنی هەمایمان هەیە، بە نموونە چیرۆکی: تیتۆڵە و بیبڵە، مریشکە خان دەچێت بۆ شاری شووکرد،... هتد.
هەندێک لە چیرۆکە هەماییەکان بۆ منداڵان، ڕۆخنە و توانج و پلاری سیاسیی شاراوەیان لێدەگرتوون. دژایەتی دەسەڵاتی زۆرداری، ستەمکاری دەکەن. بۆ نموونە، چیرۆکی "گورگ و بەرخەلە" گورگ هەمایە بۆ دەسەڵاتێکی زۆردار و ستەمکار. بەرخەلەش هەمایە بۆ گەلێکی بێتاوان و بێ دەسەڵات. منداڵانی بچووک مانای شاراوەی ئەم چیرۆکانە نازانن. بەڵام لە قەناغی هەراشبووندا، قەناغی ریالیزمی، تێدەگەن کە نە گورگ و نە بەرخەلە قسە ناکەن. تێدەگەن کە گورگ و بەرخەلە، هەمان بە ستەمکار و ستەملێکراو. ئەم چیرۆکە ئەم پەندە کوردییەشی لێدەگرتوون: "کە زۆر هات قەوانێ بۆتانێ" دەنیام چیرۆکی گورگ و بەرخەلەتان خوێندووتەوە.
ئەمانە و بەهازاران هەمای تر هەن، نێک تەنیا لە وێژەی بەکاردەهێنرێن، بەڵکو لە هەموو بوارەکانی دیکەشدا، وەک هەما بەکاردەهێنرێن. کە مانایەکی تر دەبەخشن.

(*) تا ڕادەیەک، سوودم لە چەند ماڵپەڕێکی ئینگلیزی وەرگرتووە
نەرویج: ٢٠٢٥